

**Baksay
Sándor:
Magyar
népszokások
az Alföldön**

Könyv-e.hu

© Könyv-e.hu 2007

Eme elektronikus könyv forrása:
„Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képben” VII. kötetben (Budapest, 1891)
„Az Alföld” című fejezetének
„Magyar népszokások. Baksay Sándortól” című írásának teljes közlése.

Az eredeti műben is szereplő illusztrációk készítői:

Roskovics Ignác

Vágó Pál

Pataky László

Feszty Árpád

Greguss János

Ebner Lajos

Aggházy Gyula

Könyv-e.hu elektronikus könyvtár:

www.konyv-e.hu

A nép-élet íratlan törvényei. Nemzedékről nemzedékre örökül szálló szertartások, érintkezési formaságok. Szerelmünk, siralmunk, – izgalmaink, vigalmaink, – játékaink, ünnepeink, – házunk, ágyunk, asztalunk, – munkánk, kenyérünk, – könyeink, verítékünk, – pólyánk, szemfödélünk: egész sírvavigadásunk ékítményei, szirmai, harmatcseppjei e cikk keretébe összeszedve, kívánják visszatükrözni a magyar nép-élet külső nyilvánulásait úgy, a mint az a duna-tisza rónákon s az ezeket szegélyező halmosabb vidékeken jelentkeznek. – Kezdjük a tavaszon, az élet virágzásán.

Házasság.

A fiatal szívek a mi rónáinkon is, mint mindenütt az egész világon, előre feltalálják egymást, gyöngéd és illedelmes viszony szövődik a *szerető*k között. Játszóhely, pázsit, fonóház, szőlőpásztorkodás, aratás, kukoriczafosztás szolgáltatják az alkalmat ezen ismerkedésre s ennek állandósítására, mely nyílt titok ellen a szüléknek sincs kifogásuk.

Mondani is szükségtelen, hogy az ilyen viszony hűséggel teljes, a legény nyugodtan megy katonai szolgálatára, honnét szüleihez küldözött leveleiből soha sem marad ki „sok jó egészséggel tiszta szívből” való köszöntetése a leánynak, a ki szintén hűséggel várja jegyese hazatértét.

A napszámos osztály ifjai, kiknek szintén van szívük, de a melynek szigorúbb parancsot osztogat az élet, könnyelműségnek tartanak a korai eljegyzést. Ő nekik elébb egy pár csige-bugát, egy kis lakodalmi költséget, egy ünneplő és viselő subát (gúnyát) kell összetakarítani, azután mernek csak „szót érteni” sorsukhoz illő személylyel; s ha jó szót kapnak, a leány a legény mellé áll kettőzőnek, együtt aratnak. Az arató részt szokott arány szerint megosztják ugyan, de azért együtt kerestek, s tudni való, hogy házasság lesz a vége.

Az ekként már nyilvánossá lett viszonyt, bármelyik esetben is, ritkán bontja föl akár gazdag, akár szegény. A jegyesek ritkán hagyják el egymást.

Ritkább esetek közé tartozik az is, – s rendesen bosszúállásból, vagy szülei kevélységből történik, – hogy a legény más helységről hozzon feleséget; de annak, kivált ha „híres” a lány, meg is kell adni az árát egy vagy másképen; valamint a híres lány is vigyázzon magára, hogy kiállhassa a birálatot új hazájában. Ha arcza, termete, magatartása, kelengyéje nem tetszik, könnyen meghallja: „ezért kár volt annyi lovat befogni”, vagy „nem kellett itthon a szappan, elmentek lúgért”. Ritkaság az is, hogy az ifjabb, kivált leány testvér, az idősebbet megelőzze a házasságban. Ez így van az egész világon Jákob patriarkhától fogva, s a magyar ember ezt képlettel így fejezi ki: *Nem szegünk addig a puhából* (kenyér), *míg a keményben tart.*

A magyar nép a felnőtt lányt országszerte *eladónak* nevezi ép úgy, mint a házasulandó legényt *vőlegénynek* (vevő-legény). E szó magyarázatát abban találjuk, hogy eredetileg nem ingyen adták alányt, sőt még ma is vannak egész vidékek, kivált Baranyában az Ormánságban, hol a leánynak folyvást nagy az ára. (Az ormánsági viseletről az I-ső kötetben közölt kép is egy ily *eladottat* mutat.) Közönségesen 40–60 forint; de ha szemrevaló, egészséges, ép, egyenes, megtermett, *mint a kötött kéve*; ha fekete hajú, bogárszemű, énekes, dolgos híru, tisztos családból való: felcsapják az

árát 200 fortra is.

Hiába szörnyűködnek a vevők, hiába törik a portéka árát.

„Szép – szép, szemre! De a járása nem elég ékes. Az orczája is igen fehérke. Látszik, nagyon kimélték keetek. Ilyen kényén tartott cseléd nem bírja a munkát; pedig nekünk nem *cserép* kell, hanem *cseléd*.” (Értsd, nem virágcserep az ablakba, hanem munkás kéz.)

A leány épen ebben a pillanatban jelen meg a tornáczon üldögélő idegenek előtt. Fején egy vizes dézsa. Egy pillanatra megáll, mint egy czédrus fa; szemérmes „jó estét” kíván, megfogja a dézsa két fülét, hogy meg sem rezdül a két karja, leteszi szép csendesen a helyére, s még csak annyit sem mond, hogy: „Ezt tegye meg a poharas virág!”

De szól helyette a vőlegény. Azaz ő sem szól, csak rángatja a bátyám uram szüre újját, hogy ne gyalázza már annyira ezt a lányt; a miből a násznagy megérti, hogy meg kell adni a 200 forintot. Meg is adja, meg is van az egyesség, ki is van tűzve a kézfogó napja, s csak mikor eltávoznak, útközben feddi a násznagy a legényt. Minek volt azt megigérni, holott olcsóbban is ide adták volna.

Ezért nevezzük a lányainkat eladóknak, a vőlegényeinket vőknek. De azért a vételár nem a szüléké, hanem a lányé, melylyel ő szabadon rendelkezik, akár kelengyét akarja szaporítani, akár – a legtöbb esetben – tőkét kezel, melyet ha beolvaszt is férje vagyonába, ez csak szigorú nyilvántartás mellett történik.

Hát az egyetlen leány? Az már nem eladó. Az egyetlen leányra vőt szállítanak, s ilyen célra kikeresik a legkülönb legényt, delit, munkásat, becsületest, a ki régebben nevét is fölvette felesége családjának s a névvel együtt a gazdaságnak is tulajdonosává lett. De ha vőm uram nem felel meg a hozzá kötött reményeknek, akkor a napamasszony éles nyelve mindjárt elbérnálja a nevét: Nem *vő* ez, hanem *evő*!

Egyébként a házasságszerzés körül hemzsegnek a félhivatalos alakok, s az ifjú házasulandók egész sor kézen mennek keresztül, míg pap elé kerülnek, a mi pedig csak központja még a házasságkötési ceremóniáknak, melyeket még sok tűz- és vízpróba követ, míg a fiatal pár azt mondhatja: kettecskén vagyunk!

E hivatlan és félhivatalos alakok között első a *gyalog sátán* (Szegeden, Szentesen *gügyü*, Kecskeméten *susogó*, Hód-Mező-Vásárhelyen *pemetasszony*, ismét másutt *követ-asszony*). Egy bizalmas asszony, néhol férfi, ki nem ritkán kialkudott bérért teljesíti a megbízást. Előleges kémlelődés végett egyik háztól a másikhoz jár; tapasztalatait elmondja itt is, ott is; dicsér rábeszél, izenetet hoz és visz; egy szóval addig érleli a dolgot, míg azt mondhatja, rendben van minden.

Pedig még nincs és sokáig nem lesz rendben. A *gyalog sátán* félhivatalos kezéről a legény a násznagy oltalma alá kerül, a ki vagy egyedül, vagy a legénnyel együtt meglátogatja a leányos-házat, s mi közben a háziasszony az ajtó sarkán függő száraz menta-levendula kötegről egy csípetnyit az érkezők orra alatt két tenyere között elmorzsol, ünnepélyes állásba teszi magát, – mert a leányt állva illik megkérni, – s elmondja jövetelük célját. Ez a *megkérés*, melyre azonban rögtöni választ nem várnak; jól tudják, hogy néhány napi megfontolást parancsol az illendőség még akkor is, ha a kérő kedves, vagy ha a fiatalok már túl vannak a formaságokon. A válaszadásra kitűzött határidő már sejteti a választ. A rövid határidő kedvezőtlen, a

hosszabb kedvező választ reméltet.

A kedvező válasz megnyerése után, meghatározott napon újra megjelenik a legény, násznagyával s néha még két-három idősebb rokonnal, kiket a leányos háznál hasonló számú bizalmi férfiak várnak. Ez a *foglaló*, midőn a megkérés és odaigérés ünnepélyesen ismételtetik, melyet rövid vacsora követ; egyszersmind a kézfogó estéje is meghatároztatik.

A foglaló és kézfogó közötti időben a leányos ház visszalátogatja a legényes házat. Ez a *háztűznézés*.

Leánykérés.
Roskovics Ignácztól

Végre következik a *kézfogó*, melynek hivatalos másik neve a *melléülés*. A Jászságban *kendőlakás*. Tudniillik, akkor ül egymás mellé először nyilvánosan legény és leány. De nem az asztalnál. Nem; régi magyar köznépi szokás szerint a nő (ha csak nem vendég) nem ül asztalhoz, a minek oka nem csupán az a köteles tisztelet, melylyel a férfi-nem iránt tartozik, hanem az is, mert a családanya mindaddig, míg csak végleg el nem gyengül, a konyha és élestar teljes hatalmú kezelője lévén, különben sem ülhetne le; s micsoda illetlenség volna már az, hogy a fiatalabb nők üljenek, míg az anya járva-elve felszolgál! Ez a *melléülés* tehát egészen más célú. Alkalom adatik a fiatal párnak, hogy tanú nélkül értekezessenek a „kis-ház”-ban, vagy kinn a tornáczon. A pemet-asszony valami ürügy alatt kiküldi a lányt: „Eredj lányom, a kis-házban kiszóródott a mák, szedd össze”. Azután hátba üti a legényt: „Te meg fiam, eredj, segíts neki”. A legény kimegy, átadja a jegypénzt (több-

kevesebb darab ezüst tallér s néha ékszer is) egy vagy több selyem kendővel együtt; a leány viszont azokhoz a hímmel varrott keszkenőkhöz, melyeket a legény már korábban hatalmába kerített, egy hímmel inget ad. Ez a jegy-ing, melyet a legény esküvője alkalmával fog viselni. A jászoknál még egy nagy selyemkendőt is ad a leány a vőlegénynek, melyből lesz aztán a vőlegény menyegzői zászlaja, mely alatt a legény esküvő előtti napon legénytársaival párosával lovagolva megy menyasszonya kelengyéjéért. Azután ad még neki egy bolti-virág bokrétát, melyet a vőlegény azonnal kalapjára tűz s ott is visel egészen az egybekelés megtörténteig.

A *melléülés* után előkerül a „két bűnös”, de csak híva. „Jertek már elő, összeszedhettétek már azt a kis mákot!” A legény oda húzatja magát az asztalhoz, hol már akkor csendes vígan ítéletik a külső és belső előljáróságot, nemkülönben a kormányt; a leány pedig kiosztja a násznagyok között a színes gyolcs vagy selyem *násznagy-kendőket*.

Ezzel a legényélet és lányság szép korszaka be van fejezve; egyik sem megy többé nyilvános helyre. A lányt „*hervasztó*”-ba fogják, a mi a kelengye még netán hiányzó részeinek előállítási munkáit jelenti.

Pedig inkább az *örömapa* állapotát lehetne *hervasztónak* nevezni. Nem a lakodalmi költségekért, mert hiszen arra egy év óta készül, hízik a vágómarha és a baromfi; a szőlőhegy és szántó föld is megtermette a magáét. Mindennél fontosabb a cigány. Mert igaz ugyan, hogy városokban öt-hat jóra való banda mindig található, és kap is munkát; de faluhelyeken, hol pedig csoportosan történnek az esküvések, akad is, nem is. Sokszor messze földről kell titokban busás foglalommal szerződteni a *bandát*, s még akkor is féltő, hogy karhatalommal otthon ne ragasszák, „mert azért tartja őket a falu”, és a „hazabeli” elébb való a „külföldinél”.

A lakodalmazásnak három időszaka van. Egyik a *bárányszang*, ősszel, mikor a borok kiforrtak, kenyér bőven, baromfi és vágómarha meghízott. Másik a *nagy farsang* (vízkeresztől húshagyóig). Harmadik a *zöldfarsang* (húsvétől áldozóig). Látnivaló, hogy van farsang bőven, de kell is, mert lakodalom is van bőven. Magyar emberből, ha épkézláb, nem igen válik agglegény, s leányaink sem maradnak pártában.

Az őszi lakodalmazások népesebbek, zajosabbak, érdekesebbek már csak azért is, mert ilyenkor történnek a tömeges esketések. Nem ritkán 15–20 pár is esküszik, a mikor aztán, mondhatni, az egész falu lakodalmaz egy álló hétig.

Mert igaz ugyan, hogy névvel csak egy nap, de valóságban egész hét a lakodalom. Hétfőn a közelebbi rokonok gyűlnek össze fát aprózni, asztalokat, padokat összehordani; kedden a tulkot (melyből a nyelv és vese, egy palaczk bor s a palaczk nyakára fűzött kulcsos-kalács kíséretében a papot, – az első jobb láb pedig lapoczkájával együtt a leányos-házat illeti majdan), birkát, baromfit vágják, koppasztják; szerdán a tulajdonképeni lakodalom, mely benyúlik csütörtökbe is, péntek még a komákat találja együtt, szombaton a legközelebbi atyafiak jönnek össze segíteni a felfordúlt világ rendbehozásában, vasárnap a nászvendégség van.

Nem csuda, hogy mind erkölcsi, mind anyagi tekintetből rég-időtől fogva polgári és egyházi hatóságok rendeletekkel igyekeztek korlátozni ezt a költséges ünnepélyt. Így a múlt század elejéről maradt ránk egy – elvégre is örökre papíron maradt rendelkezés, mely szerint a kecskeméti alföld egész nagy környékén „a szerdai

lakodalmi egy ebéddel s vacsorával mind a gazda, mind a vendégek, mind a hős társaságok megelégedjenek”, „lovas és puskázó bolondozó legényeket vinni meg nem engedtetik”.

* * *

A templomi kihirdetés két hét alatt megtörténik. A középső hirdetési vasárnapon a mátyusföldi menyasszony koszorúsan, a vőlegény bokrétásan megyen fel a templomba. A közép-tiszai városokban ugyanezen nap estéjén megy végbe a *csókolódó* is. *Csókolódó*-ba megy a legény, azaz egy keszkenő apró almát visz menyasszonyához, s ezt amaz emlékezetes „*kis-ház*”-ban, a hol a kiszóródott mákot együtt takarították fel, együtt eszik meg, olyan formán, hogy először a legény harap egyet, azután a leány, minden falatnak egy-egy csók a fűszere. Ekkor határozzák meg az esküvő napját is.

E közben, az esküvőt előzőleg 3–4 nappal egy új hivatalos személyiség lép fel a házassági történetek folyamában: a *vőfély*.

A vőfély falukon a vőlegény pajtásaiból kerül ki, néhol azonban erre a tisztre épen úgy, mint a násznagyságra is, a ceremóniák útvesztőiben jártas és verses mondókákban, tréfákban, apróbb csínyekben kitanúlt, eleven észjárású, de illedelmes modorú nős emberek is vállalkoznak.

A vőfély, mielőtt hivatgatni kezdene, megjelenik a menyasszonyos háznál egy hosszú egyenes pálczával, melyet a menyasszony egy piros almával, egy szál rozmaringgal díszít fel, s a pálcza fogantyújához még egy színes gyolcs- vagy selyem kendőt köt.

Így feldíszítve, sorra veszi a meghívandó családokat, s következő szavakban mondja el meghívóját:

„Adjon az Úristen szerencsés jó napot kigyelmeteknek mind közönségesen! Engedelmet kérek báror bejövetelemért. Én általam tiszteli kigyelmeteket N. N. uram és asszonyom, hogy az ő fiának N. N.-nek, becsületes N. N. leányzóval, mint N. N. uramnak leányával való menyegzőjére, először ugyan a templomban az hitnek felvételére, azután pedig az ő becsületes házánál egy-két tál ételnek és egy-két pohár bornak tisztességes elköltésére megjelenni ne sajnáljanak. Evő-eszközöket – kést, kanalat, villát – hozzanak kigyelmetek magokkal. Isten áldja meg kigyelmeteket!”

A meghívottak megköszönik a meghívást, megigérkeznek. A gazda egy pohár borral szolgál a legénynek; a leány pedig egy kendőt, vagy legalább egy színes szalagot köt a pálczára, s így, mire a vőfély a hivatgatást elvégzi, a pálcza kendőkkel és szalagokkal megterhelve, olyanná lesz, mint egy teljes virágjában levő orgonabokor. A szakszerű vőfélyek, mikor már korosodnak, felhagynak a hivatallal, s rendszeren a háromszázadik vőfély-kendővel jubilálnak s násznagyoskodásra lépnek elő.

A kendő kiváló szerepre van méltóztatva minden ünnepélyes alkalommal a magyar nép ajándék- és szertartási tárgyai között. A vőfély, a násznagy, a vőlegény kendőket kap mind; a násznép kendőket aggat a lovak kantárjára; a kisdedeket kendőajándékkal halmozzák el a keresztanyák; sőt sok helyen még a papot is szokás kendővel tisztelni meg.

Vannak vidékek, a hol legénynek és leánynak – főként leánynak – nem szokás résztvenni a lakodalomban, de legnagyobb általánosságban nemcsak részt vehetnek s vesznek, sőt jogukban áll előleges bejelentés mellett s a maguk nevében külön meghívni *szeretőjüket* (reménybeli jegyesüket) is, a ki el is megy vonakodás nélkül,

de csupán csak *táncolni*; ételt, italt azonban semmi szín alatt nem fogad el, s általában szemérmesen viseli magát.

Vőfély.

Vőfély.
Roskovics Ignácztól

A meghívottak különféle ajándékok küldésében versenyeznek egymással. Baromfiak és bárányok az előző napon, cukros, rétes tészta és torta sütemények a menyegző reggelén hordatnak össze, a mikor már a felgyülekezett fiatalok javában tánczol, s az ajándék-hozót, még ha éltebb asszony volna is, hálából megtánczoltatja.

Ezen ajándékok között legnevezetesebb a *nyoszolyó asszony* ajándéka. Így nevezik Abaújban a vőlegény vagy menyasszony családjában a legközelebbi és legtisztesebb asszony-rokont, kinek méltósága az ünnepélyen azonos a násznagyéval. Valami lady-patronesse-féle. A nyoszolyó asszony már nem maga küldi el ajándékát, hanem három vőfély megy érte. Az egyik fejére emeli a vörös pántlikákkal díszített rakott kosarat, míg társai dalolva, néha zeneszóval kísérik végig az utcán, el a lakodalmas házig.

Esküvő előtti napon legény, leány bemegy a paphoz cenzurára, melyen számot kell adniok hitbéli tudományukról. A leánynál ez könnyen megy, mert jól van iskolázva, templomba is járt, nem is volt sok ideje feledni; de a legénynek sokszor meggyűlik a baja; nem minden imádságot tud; annál fogva előzőleg magánórákat vesz násznagyuramtól vagy más tudósabb atyafitól, hogy bele ne süljön a miatyánkba. Egyébként a násznagyok is tisztüknek tartják, a mivel lehet, segíteni vagy menteni a lelkiatyával szemben a legényi gyarlóságot. Ez alkalommal a menyasszony egy sajátkeze-szötte vászonkendőt ad a lelkiatyánk *párta-váltságul*.

Az esküvő előtti éjt a leány-pajtások együtt töltik a menyasszonynyal, de ez a „*leány-háló*”-nak nevezett szokás ma már kevés helyen áll fenn.

A menyegző reggelén (néhol még az előző napon) a legényes ház násznagyai megjelennek a leányos háznál *kikérni* a menyasszonyt. Versben vagy prózában ügyesen elmondják Éliézer szolgálata találkozását Bétuel szép leányával, melyhez hasonló most az ő megbiztatásuk is.

De a mi násznagyainkkal nem lehet olyan könnyen elbánni, mint hajdan Bétuellel. Mert bármennyire kész volna is a menyasszony követni a hú Eliézert, a saját násznagyai annyi akadályt gördítenek útjába, hogy bizonyosan eszébe jut a költő szava – ha olvasta valaha, – mely szerint: „a házasságok a mennyben köttetnek ugyan, de a ceremóniákat az ördög fundálta ki hozzájuk”.

A *kikérő* násznagy cikornyás szónoklatára szárazan felel a *kiadó* násznagy:

„Kiadjuk, de csak pénzért.”

„Ha csak pénz kell!” – felel a kihívott, és menten előmarkol a mándli zsebből egy marok váltópérez-félét, s leteszi az asztalra.

„Az nem pénz”, kötekedik a *kiadó*, – „ide is látom. Krajczárja, hatossa minden gyereknek van. Nekünk pénz kell.”

A *kikérő* most újra kotorászni kezd a szűrűjében, s szerencsésen előhalászsza a készen hozott *pénzt*. (Legkisebb forgalmi egység Mária Terézia korából.)

„Itt van!”

„Most már kiadjuk a lányt, de csak a tornáczig mehet. A mi lányunk olyan kényes, hogy nem lép a földre. A tornácztól a kisajtóig rakjátok ki az útját legalább is krajczárokkal. Nem is kívánunk sokat. Első lépés egy krajczár, második kettő, és így tovább minden következő lépés kétannyi, mint az előző. Nyolczvan lépés az egész. Nem hal bele keetek.”

Ha a násznagy nem ismeri ezt a progressionalis furfangot, neki ülnek kiszámítani;

tele írják zérussal az asztalt, s mikor a harminczadik lépésnél járnak, izzadva vallja meg, hogy nem hozott annyi pénzt. Tapasztalt násznagy azonban készen van a válaszszal. „Bajos volna azt lerakosgatni meg újra felszedegetni. Hanem hozzanak fontot, majd font számra kimérem.” Olyan font persze nincs a háznál; inkább lemondanak a követelésről.

E helyett találós mesékkel állanak elő. Ki volt az első idvezült? (A felfeszített lator, kinek Krisztus urunk azt mondta: Ma velem lészesz a paradicsomban). – Mikor volt két testben egy lélek? (Mikor Jónás a czethal gyomrában volt). Ezekre meg kell felelni, vagy ellenökbe olyan találós kérdést vetni fel, a melyre viszont a kiadók nincsenek készen, különben nem adják ki a lányt. Delilák azonban akadnak mindenütt, a kik nem engedik a dolgot szakadásig menni, s végre sok hercze-hurcza után a menyasszony kiadatik ünnepélyes szónoklatával a kiadó násznagynak.

Most a menyasszony sírva borúl anyja nyakába, apja kezére, testvéreit sorba csókolgatja és elhagyja az atyai házat.

A két háztól – harangszóval, puska lövéssel vagy vőfély-izenettel adott jelre – lehetőleg egyszerre indul ki a díszmenet, s egyszerre érkezik a templomhoz. Mindegyik menet élén az ünnepély fő alakja: a vőlegény, vagy menyasszony. Előttük, valamint jobbra és balra is mellettök, egy-egy vőfély a vőfély-pálczával; a vőfélyek után mindkét oldalon egy-egy zászlótartó; a zászló lobogója nagy színes selyemkendő, a rúd hegye színes szalagokkal ékítve. Ezek mögött ismét jobbra-balra két–négy pár lovaslegény lovagol czafrangos felkendőzött lovakon, bokkrétás kalappal, panyókán vetett mentéjük alól kivillog a lobogós ingújj; a menyasszony nyomában a női, s ez után a férfi, viszont a vőlegény mögött közvetlenül a férfi, s e mögött a női közönség. Néhol még régi divatú ragyogó párta, egy szál rozmaring, de legáltalánosabban mirtuszkoszorú, gazdag fehér fátyollal leborítva van a menyasszony fején, ki az egész menet alatt fel nem veti szemét („czipője hegyére néz”) mindaddig, míg a templomhoz nem érkeznek, hol a két menet találkozik. A vőlegény a táj-viselet szerinti díszruhában, tehát az alföldön rendesen sötétkék posztó magyar öltözetben, melyre panyókára vetett mente vagy kerek köpeny borúl. A templomba a vőlegény népe vonúl be először, jeléül annak, hogy a férfi tartozik várni. Zászlósok és lovas legények sort képezve kinn maradnak, míg az esküvő tart. A nászmenetet az elengedhetetlen cigány zárja be, felmenet közben lassú magyart vagy indulót, rendesen a Hunyadi-indulót zengetve; visszajövet már hangosabb a világ; zajosabb csárdások, főként a tolnai lakodalmas, sikoltják be az utcát, s a zene hangjait hangos kurjantások, pisztoly lövöldözések élénkítik. A pisztoly néha apró károkat is okoz; akkor rá fogják a szerencsétlen lövöldözőre, hogy hüvelyk újjával befogta a pisztoly száját, hogy nagyobbat pukkanjon.

Abauj, Zemplén vidékein a nászmenetnek apró akadályokkal is meg kell küzdenie. Pajkos legények szénából, szalmából font kötéllel zárják el az utcát a násznép előtt. A vőfély kötelessége az ilyen csomót karddal vágni ketté egy csapásra. A mi sikerül is rendesen; néha azonban a kötélnek zsineg vagy épen drót a bele s ismételt csapásra sem enged. Ilyenkor a vőfélynek le kell szállni lovából s nagy nevetség között késsel pusztítani el, a mit kardjával nem tudott.

Szokásban van néhol az is, hogy esküvő után mindkét fél oda tér vissza, a honnét kiindult, tehát a menyasszony is az atyai házhoz; ott is marad ebéd végéig, a mikor a

vőlegény kocsija lovaslegények kíséretében érte meg. A legények bemennek, csak egy alak marad kinn, egy vénasszonynak öltözködött lurkó, a ki orsót pörgetve leczkérteti a szájtatókat, hogy minden leánynak úgy kellene születni, mint ő. Lám, még a lakodalomba is elhozta rokkáját. Odabent azalatt követelik a menyasszonyt, a ki menne is, de imé rektor uram vagy kántor uram útját állja, s mielőtt elbocsátának, pompás alexandrinekben elbúcsúztatja apjától, anyjától, öreg szüleitől, kis testvéreitől. Hullanak a könnyek, ragadós a kesergés; szerencsére a lovak kapálóznak, a legények türelmetlenkednek; végre leszakad a leány az anyai szívről és a legények kíséretében a falu utczáin meghordoztatva, zeneszó és üdvlövések közben tér vőlegénye házába. A kocsiról ölben veszik le; de, mielőtt a vendégek közé menne, a konyhában megállapodik, egy gyalogszéken a kémény alá ül, és ott, egy kis gyermeket vévén ölébe, egy csészéből mézet eszik, és a körülállóknak is mézbe mártott kalácsfalatokat osztogat. Annak jeléül, hogy otthonos, gyermekeit szerető, édes szavú, nyájas magaviseletű lesz. A jászoknál az örömanya fogadja az udvaron, s egy falat kenyeret nyújt neki, jelezvén, hogy családja tagjával s kenyerére fogadja. Ugyancsak a kenyér szerepel jelvényül a család különválásánál is. Ilyen alkalommal a háznál maradó fél elővesz egy egész kenyeret, azt két egyenlő részre szeli s az egyiket átnyújtja a külön válónak. Elváltak „külön kenyérre.”

Nászmenet.
Vágó Páltól

De ezen itt érintett szokás csak kivételes. Legtöbb helyen a menyasszony a templomból vőlegénye karján vagy oldalán új házába megy, hol az új párt a vőfély

beköszönti, s hova az atyai ház vendégei is elkisérik, ott maradva, míg az *ebéd előtti táncz* tart, ha az idő engedi az udvaron, ellenkező esetben a nagyházban mindaddig, míg az asztalterítők a tánczolókat ki nem zavarják. A terítés bámúlatos gyorsasággal történik. Nem csuda; előző napon már megvolt a terítési próba, és kiosztatott a szerep, melyet a maga súlyos felelősségére tartozik jól betölteni mindenki: a kenyérosztó, a tényérváltó, a borhordó, stb.

A főntebb rajzolt nászmenet még élénkebb képet mutat, mikor a menyasszonyt kiviszik a falujából. A vőlegény tartozik azzal „híres lány” menyasszonyának épen úgy, mint a maga szülő-hazájának, hogy illő díszben jelenjen meg, s legalább annyit megmutasson, hogy őket sem a gólya költötte.

Viszi egész násznépét 15–20 kocsin, minden ló fülén színes kendők, minden kocsi hátulsó ülésében három dévaj menyecske, egyik dalosabb, mint a másik; a kocsiülésben legények és fiatal férfiak csutorát emelgetnek; a kocsik mellett jobbra balra 12–20 lovas legény, kezökben könnyű zászlókkal. Az egész falu népe az utcán várja őket, s barátságosan felel hujjálólásaikra. Kedves vendégek.

De midőn távozóban vannak, s ugyanazon rendben és még nagyobb kedvvel röpítik haza a menyasszonyt, ugyancsak vigyázni kell ám, hogy valami csúfság ne essék rajtuk. Mert ilyenkor a kerékagyhoz csapott hamus fazekak, az utánuk repülő hólabdák viszik feljök a „szerencsés útát”. Még szerencse, ha a kerékszegeket a menyasszony kocsijából ki nem szedik, és az utca végit farkashájjal kent kötéllel el nem zárják, a mitől a lovak megbokrosodnak. Ezért indulás előtt a kocsikat jól körül kell nézni, ha rendben van-e minden. A menyasszony kocsiján pedig öreg ember vegye kezébe a gyeplőt, mert csak ez tud felelni az eszéért.

Hogy a vendégek eltelepedhessenek, ahhoz nagy tudomány kell, mert a vendég rendszerint két-három-annyi, mint a mennyi elfér az asztalnál, s az az igazi lakodalom, a hol a vendégnek fele sem ülhet le. Azért még sincs panasz; az elhelyezkedés oly tapintatosan történik, hogy a sorrendet terv szerint sem lehetne jobban megalkotni. Az érdemesebbek, idősebbek – kiváló tekintettel az ősz hajra, – a felső részen; a násznagy a sarokban vagy az asztal derekán; vőlegény, menyasszony a násznagygyal szemben, – a tisztai részeken rendszerint „tükör alatt” ülnek; – innen a koros leányokra vonatkozó példabeszédi sajnálkozás: „ez is soká kerül tükör alá.” Az ifjú pár egy tényérből eszik, egy pohárból iszik. A vőlegény néhol ebéd alatt sem teszi le bokkrétás kalapját. Az asztal alsó részét fiatalabbak korrend szerint ülik körül. Leány az egész asztalnál egy sincs. Eltűntek. A legény felerészben kis vőfély, a kinek tehát nem kell hely, más részt pedig apródként settenkedik a nénémasszonyok mögött, kik vállaikon keresztül osztogatják kedvenceiknek a pulykacszombot. Az asztal legvégén, tehát közvetlen az ajtó-sarokban egy akós hordó abroszsal leterítve. Ez a *bánát*, és a ki ott ül: a *bánáti násznagy*, a *kun kapitány* (Aranynál is), tánczingerlő, tréfakergető ember, ki a vendégek mulattatására magából, főként pedig, ha lehet, másból is bolondot csinál. A *bánát* mindig jól mulat, míg a társaság többi részének tetszik a kész tréfa, de maga nem tódítja; mert ez nem illik az ő méltóságához.

Most megnyílik az ajtó, s a vőfélyek, a vendégek számához s a lakodalom terjedetéhez képest négyen vagy hatan, sorjában hordják az étket. Az első vőfély „szerencsés jónapot” kíván a ház gazdájának és becsületes vendégeinek, egy négy-

nyolcz soros verset mond és jó étvágyat kívánván, leteszi a tálat. Tessék! éljék kigyelmetek egészséggel.

A vendégek kioldják asztalkendőikből magukkal vitt evő-szereiket. (Evőszert vinni lakodalomba ősi szokás, – ma már sok helyütt elhagyogadják, de a Kis-Kunságban ma is él.)

A lakodalmi ételrend következő:

1. *Leves*, baromfi- és marhahúsból főzve, s benne hosszúmetélt vagy czifra tészta, vagy lúdgége (csiga), mely utóbbinak készítése lassú munka lévén, a háziasszony azt már hetekkel előzőleg készíti.

2. Levesben főtt *hús*, eczetes-, tejfölös-, torma- vagy paradicsommártással.

3. *Becsinált*: bárány, borjú vagy baromfi, sokszor mind a háromféle húsból, apró májgombócokkal, savanykás tárkonyos lével. E becsináltaktól méri a magyar ember az asztal gazdagságát, a mit azzal fejez ki, hogy „csak lé-féle volt hétféle”.

4. *Töltött káposzta*, elmaradhatatlan.

5. *Pörkölt hús* (de csak az Alföldön) egész juhok, bárányok apróra felvagdálva, jól megpaprikázva, maga zsirján nagy bográcsban megfőzve. Ehhez az asszonyok nem értenek (úgy mondják, de nem igaz), mert ha savát-borsát igazán megadják is, de *megpörgetni* még sem bírják. Azért a pörkölt húst mindig szakértő férfi, többnyire a gazda juhásza készíti, a ki ért a pörgetéshez, a mi abból áll, hogy koronként leemeli az egész tele bográcsot s fülénél fogva addig rázogatja szabályos zökkenésekkel, míg az eddig fenéken volt s máris eléggé megfőtt hús felszínre, s a felszínen levő viszont fenékre kerül. Ez a pörgetés négy–öt ízben ismétlődik, mialatt minden darab megjárja a feneket, s az egész tömeg egyenletesen porhanyóvá válik. Most már kitalálják tálakba vagy apróbb bográcsokba; minden tálra jut egy-egy díszítmény: egyikre a fej, vagy legalább fél fej, melyben a velő, mint „ízesség”, sorba járja; de maga a *fejcsont* a szemmel együtt, mely szintén csemege, násznagy uramékra néz; másik tálra a nyelv, a többire zsemlyetöltelékű ízes hurkák. Ha a pörkölt hús bográcsba tálaltatik, – a mi úri asztaloknál is szokás, – ez esetben apró egyforma fácskákból ügyesen szerkesztett fakoszorút (juhász- és rab-munka) tesznek alá, melyet „Krisztus-koszorú”-nak, Halason kutya-girincznek, birge-girincznek neveznek. Kecskeméten és a Jász-Kunságban minden módosabb háznál láthatni ilyen.

6. *Baromfi pecsenyék*: pulyka, kappan, kácsa, tyúk; ezekhez eczetes uborka, paprika, vörös répa, főtt aszalt szilva járul.

7. *Tejben főtt kása*, régebben köles, ma már dara vagy rizs, cukorral, fahéjporral, aprószőlővel bőven meghintve.

8. *Kalács*, melyet már a pecsenyéhez szeldelnek s mely alakjára nézve *fontos*, *kulcsos*, *kontyos*, *búzakalász* kalácsnak neveztetik, s a melyből néhol az eskető papnak is szolgálnak egy üveg bor kíséretében.

9. *Sütemények*. Az asztalt egész hosszában díszítő különféle ajándéktorták, diós, mákos kalácsok, czukorsütemények a kisebb-nagyobb városokon, melyeknek azonban falukon híre sincs; ott még az ősi kürtős-fánk és laposfás béles járja.

10. *Gyümölcsök*: szőlő, alma, mogyoró, dió.

11. *Fekete kávé*, melyet azonban csak módosabb házaknál adnak föl s csak az előkelőbb vendégek fogadnak el.

Az ebéd hosszú ideig tart; a magyar ember így tartja úriasnak. A konyhát nem

lakodalomra építették, tehát szűk; három–négy szakács asszony lábatlankodik benne egymásnak, valamennyinek pedig a „nem asztalhoz való” ifjabb nemzedék, a kit mind duggatni kell; azonkívül pedig városi helyen a koldúsok (faluhelyen ilyen nincs, s ha volna is, büszke), kiket mind ki kell sebtiben elégíteni; tehát a tálalás, étekhordás, tányérváltás lassan megy. De nincs is szükség sietni; hosszú az éjszaka és . . . *nem hajt a tatár!* Így az ebéd két–harmadfél órában telik.

Az előbb fogásoknál csendes a társaság; de aztán fokozatosan élénkül; a vőfélyek is kezdenek szikrázni, tréfálkozni; minden ajkon kaczaj, adoma, jó kedv; csak a vőlegény komoly s halkal kínálgatja szemérmes társát, egy-egy darab édességet „bökvén” ki a tálból s a villa hegyéről hüvelyk újjával elébe helyezvén.

Az apró poharak is telnek, ürülnek (víznek híre sincs), mert ma már elegendő pohár van az asztalokon. Régebben itczés flaskák és pintes czilinderek jártak sorba, sőt csikóbőrös kulacsok, melyeket a módosabb vendégek hoztak s magok elé helyeztek. A hány tál, annyi pintes. Az első vendég rá köszönti szomszédjára: „Isten éltesse!”; iszik, aztán tenyerével megtörli az üveg száját és átadja a szomszédjának: „Adom becsülettel”. „Veszem tisztelettel”, mondja a másik és tovább köszönti. Így jár sorba az üveg férfi- és asszonykézen; de az asszonynép csak belekóstol.

E közben valamelyik vőfély elkiáltja: „A mi legényünk jó kaszás, a mi leányunk jó arató!” E szóra vőlegény és menyasszony felállanak és megcsókolják egymást. Ez kötelesség annyira, hogy ha valakinek tetszik, hogy az ifjú pár egyebet se csináljon, csak csókolódzék: nem kell egyebet tennie, csak ama szavakat újra meg újra elmondania. A két boldog mindannyiszor feláll és öszzecsókolódnak. Ez azonban szűkkörű helyi szokás; ott is pedig arra való a násznagy, hogy silentiumba helyezze azt, a ki az ifjú párt túlságosan fárasztja.

Pohárköszöntőt mondani nem magyar népszokás, noha most már alig múlik el lakodalom a nélkül, hogy egy pár felköszöntés urak között forgott násznagy-emberek ajkán el ne pördüljön. A magyar ember túri, mint divatot a nélkül, hogy valami nagy kedvét találná benne. Úgy is tudja, mi lesz a vége: „Isten éltesse!” Éltesse hát! De minek annak akkora feneket keríteni? E helyett kellemesebbek az anekdoták, tréfák, évődések. A pecsenyénél már találós mesék, a vőfélyek incselkedései mulattatják a vendégeket.

„Úgy vágom a fejedhez, hogy darabokra törik!” fenyegetőzik az egyik; s a társaság gyengébb szívű része iszonyodva látja, a mint lezuhan egy asztalkendőbe fogott kemény tárgy a másik vőfély koponyájára.

„Nem megmondtam, hogy darabokra törik?” (De nem a fej, hanem a mandula-torta, a mit aztán sértő és sértett fél két tányérra oszt és nevetve kínálgat a megszeppent asszonynépnek.)

A *tejbe-kása* után jönnek a szakácsasszonyok, erősen bepólyált jobb kezükben nagyfejű főző kanalakat kínálgatva a vendégek elé. Kásafőzés közben mind összeégették a kezüket; már most kásapénzt szednek patikára. A főzőkanál tele lesz krajczárokkal, melyeket hatosok is tarkáznak, kérkedőbb marokból hullatva.

A zaj, jó kedv egyre növekszik; de a kések, villák csörgetése elnémul. A kávé is megitta, a ki él vele, de helyéből fel nem kél senki mindaddig, míg végre az örömapa, a ki nem szokott ilyenkor asztalnál ülni, belép föltett süveggel s megáll a ház közepén. A zaj egyszerre kettészakad, a gazda leveszi süvegét és azt mondja:

„Adja Isten kedves egészségükre az ebédet!” A gazdasszony nyomban utána engedelmet kér, ha valamiben nem szolgálhatott tetszésük szerint; erre a szóra nagy tiltakozás támad, a padok megmozdúlnak, a vendégek hálálkodnak s lassanként kitakarodnak a szobából. A fehérszemélyek tánczruhát váltani haza mennek.

Az éltesebb férfiak pipára gyújtanak; a legénynek szivarja van, melyet ma már ötödször gyújt meg s még ötször meg fog gyújtani, s melyet kényesen szorít a szemfogára. Szegényebb lakodalomban, hova csak „úgy vetődött a cigány”, gyűjtést rendeznek a cigánynak.

Félóra múlva újra együtt van a társaság s megkezdődik a hajnalig tartó táncz, őszi nászban az udvaron, farsangon a szobában.

A szoba ekkorra ki van söpörve, szellőztetve. Minden fölösleges bútor kitakarítva, egyedül bent az ablaksarokban levő L alakú asztal-pad maradt helyén, s előtte a szokott asztal.

Bent a sarokban ül a násznagy az éltesebb férfi vendégekkel, kik között ismét a vidékinek adatik az elsőség. A süveg (báránybőr süveg) bele van növe a föbe, s nincs rá eset, hogy megmozdúljon onnan, ha csak valami igen előkelő vendég (pap vagy földesúr) érkezése miatt le nem kell tenni. De még ilyen esetben is egy vagy két asszony folyvást örökdió a násznagy úr fölött, hogy el ne feledkezzék magáról. A legények is föltett bokkrétás kalappal tánczolnak, a mi nem csuda. Nem is volna hely, hol tartogatni. Ott annak a legjobb helye.

A táncz örök „csárdás”, ma már *rövid lassú, hosszú friss*; régebben megfordítva volt. A szép, sarkantyú-pengető, daliás, komoly lassú-magyar feledésbe kezd menni. A sűrű gomoly alatt döng a föld, ritkán padló, kurjantás kevés. Dobognak fáradatlanul. Természetesen mindenkinek megvan a maga kedvelt tánczosa, a kit kendő-nyújtással vagy ujjánál fogva visz a tánczba, de azért bőven kijut a tánczból mindenkinek. Nagy sértés volna a gazdára, ha valamelyik leány-vendég sokat ülne.

Versengés, összekocczanás, ízetlenség ritka. Káromkodás, – melyhez a közönséges ember örömben és haragban egyaránt folyamodik, – kívül marad a kapukon. Esztendők múlnak el, míg egy összeütközés felmerül, a minek aztán nagy a híre; a gazda szégyene az, de főként a násznagyé.

Mert a násznagy egy tisztességes lakodalomban diktátori tekintély. Ott ül az asztalfőnél a sarokban, környezve az éltesebb vendégektől; tartja őket szóval a maga és mások élettörténetéből, vagy régi időkből vett eseményekkel. Minden újabban érkezőt neki mutatnak be, még pedig, ha olyas valaki érkezett, a ki ott mulatását rövid időre szabja, azt a vőfély egész heroldi ünnepélyességgel jelenti be:

„Jelentem kigyelmeteknek egész alázatossággal, hogy N. N. úr, (urunk, uram, – asszonyunk) személyében e háznak érdemes vendége érkezett.”

A násznagy feláll, leveszi süvegjét, köszönti az érkezőt, s azontúl násznagyi egész tisztét az új vendég mulattatására fordítja. A mulattatási eszközök legkönnyebbje természetesen a pohár lévén, sűrűn töltöget. Azt nem veszi észre, hogy az „érdemes vendég” csak foghegyen kóstolgat, míg ő maga körömig ürítget; nem csoda hát, ha csakhamar elbágyad. Mindegy! csak nyelvén látszik meg, nem egyszermind a lábain is, mivel ő a násznagysarokból ki nem kél.

Ha ritkán, mint említők, összekocczanás történik a vendégek között: a násznagy sommás ítéletet mond, mely ellen nincs fölebezés. A rakoncátlankodót egyszerűen

halkan kiutasítja; az duzzogva engedelmeskedik; ha pedig megbicsakolja magát s hetvenkedni kezd, ott terem a még felsőbb hatalmasság, az asszony. A bárány kézen fogja az oroszánt s feddő szavak vagy gyöngéd hátba ütések között kivezeti. Egyébként pedig elrettentésül, lakodalom előtt két nappal a vermet is kiszellőztetik, melybe a rakoncátlankodót szép csendesen leeresztik. Humánus gondoskodás, mert a verem télen meleg, nyárbán hűvös; alhatik nyugton, de onnét addig ki nem jó, míg töredelmességének és józanságának világos jeleit nem adja.

Alkonyatkor egy negyedórányi szünet; asszonyok, férfiak haza tekintenek körülnézni, s gyertyagyújtáskor újra kezdődik a táncz. Hétkor vacsora; de már csak az öregek ülnek asztalhoz. Vacsora után újra táncz.

Kilencz óra felé a vőfély a násznagy elé lép:

„Jelentem kigyelmednek egész alázatossággal, hogy oda kinn valamely jövevény emberek vannak, a kik engedelmet kérnek bátor bejövetelükre.”

„Van-e igazság-levelük?”

„Igen is, itt van, tisztelem kigyelmedet.”

A násznagy átveszi az igazság-levelét és fennhangon olvassa:

„Mi Ámérikából jövő vándorló törökök, jó járatban lévők, ez helyt elesteledtünk; ha megengedtetnék, hogy kigyelmeitek házában megpihenhessünk, úgy mint szegény török emberek.”

„Bejöhetnek”, mond a násznagy. A vőfély kifordul és a másik pillanatban bevezérli a „törököket”.

Helybeli jó ismerős, de nem hivatalos legények vagy cselédek női ruhában, kifordított úri rongyokban, czukorpapirból rögtönzött álarczczal és dominóban, hosszú kenderhajjal, gyúrt czilinderkalappal vagy ócska tornyos-fejkötővel felismerhetetlenné téve, meghajtják magukat a násznagy előtt; elkapnak egy-egy leányt, azt megforgatják; két-három tánczot eljárnak, azután újra némán meghajtják magukat és távoznak! Álarczukhoz nem nyúl senki.

A cigány sem éhezik; nagy gond van rá, hogy étele kijárjon, de a kulacsot nem bízzák rá, mert akkor nem bírja ki reggelig. Míg a művészek vacsorálnak, addig a *bánáti násznagy* vagy az első vőfély gondoskodik a mulattatásról. Elpanaszolja, hogy őt megcsalta a szeretője. Már most ő megöli magát tűzhalállal. Az asztalhoz lép s a kezében tartott gyertyadarabot meggyújtja és lenyeli. Az avatatlanok nem tudják, hogy a gyertya almából van kifaragva, a gyertyabél pedig dió-bél.

Majd szűcsmesterségre tanítja meg vőfélytársait. Leül a szoba közepén egy székre; jobb és balfelől állítja a két vőfélypajtást, a kiknek a kezébe egy könyöknyi hosszúságú vesszőt ad. Ezzel a vesszővel szabad a maiszter kezére koppintani, valahányszor a maiszter térdén üti az inast. Már most a maiszter a térdére fektet egy báránybőr sipkát és elkezdi oktatni az inasokat: „Ide nézzetek! (*csatt*), a sipkának való prémnek feketének (*csatt*), a béllésének fehérnek (*csatt*) kell lenni (*csatt*). A becsületes szűcs (*csatt*) apró hulladékokat (*csatt*) nem szokott belevarrni (*csatt*).” A két inas iparkodik a maiszter kezét eltalálni, de nem sikerül. Mikor már emberül elverték a térdét, mások próbálkoznak, különböző helyzetet, állást próbálgatva a társaság hahotája közben, de a vége csak az, hogy térdük a sok tenyérütés alatt elzsibbad s a maiszter keze végre is sértetlenül marad.

Jönnek azután a látogatások is a leányos háztól, a hol szintén mulatnak, csakhogy

csöndesebben.

A közben násznagy uramon is kifognak, ha nem vigyáz magára és nem marad meg a helyén. Ha „magyarázó kedvében” van már, az ablak csendesen kinyílik mögötte, egy felhasadozott végű nádszál beleragad a borzas hajába, s valami beste kölyök elkezd csendesen pödörni; a fürtök felsodródnak a nád végére, s az öreg csak akkor veszi észre, mikor már fáj. Fölkelne, de nem mer, mert még jobban fáj; csak úgy kiabál hátra, hogy ne pödörjék már tovább. A besték elszaladnak, s van dolga az asszonynak, míg megszabadíthatja a vén embert a koloncztól. De a csúfság megesett rajta. *Kipödörték az ablakon* (mint a hogy a fiókverebeket szokták fészkestől).

Tizenegy óra felé falatozás megint. Hideg sültök kerülnek az asztfalra. E közben elérkezik a *fektető*.

Jönnek a *fektetőbe* a leányos ház vendégei. Mindkét kezük telve süteményes tálakkal, boros üvegekkel. Egy közülök kendőbe fogva hozza a menyasszony fejkötőjét, a ki eddig pártásan vagy koszorúsán tánczolt.

Most a menyasszony kimegy a kis-házba, honnét ez alkalomra mindenkinek ki kell takarodnia. Két szakértő asszony marad csak, a kiknek segítségével feltűzik a *fejkötőt*.

(Baja környékén a *kontyfeltétel* másnap délre marad, s kevesebb számú rokonok jelenlétében megy véghez. Itt a kontynak a menyasszony haja is áldozatul esik részben, a konty alakja úgy kívánván. Ezt a konty-feltételt *feltekerőztetésnek*, Hajdúságban *kontyolásnak*, Mátyus-földén *felbujázásnak* hívják.)

A vőfély bevezeti a felkontyolt menyasszonyt, s ezen szavakkal: „Egy idegen személyt hoztam, fogadják kigyelmetek szeretettel: jó asszony, szép asszony, fiatal, jó tánczos; próbáld meg csak, komám”, a vőlegény kezére adja. A cigány rárántja, és kezdődik a menyasszony-táncz, az igazi.

De szegény vőlegény alig fordulhat kettőt a párjával, már megcsörren a tányér. Az asztal sarkán e célra kitett tányérba az első vőfély belevet egy marok pénzt s ezzel magához váltotta a menyasszonyt. Ő sem soká örülhet azonban a pénzéért, újra csörren a tányér s a legszebb ugrás közben elkapják az orra elől. Új meg új csörrenések, s a menyasszony egyre más és más kézre kerül. Legények törik magukat, öregek ürítik a zsebet, a menyecske járja fáradatlanul, nem bánna, ha hajnalig így tartana, mert az a pénz, a mi a tányérra gyűl, mind az övé. De nem tarthat hajnalig, mert íme a vőlegény egy igazi marok pénzt, még pedig igaz tallérokat vet a szerény hatosok és „vasak” közé, mintha szét akarna ütni a bitorlók között. Szét is üt. Kézre kapja a menyasszonyát; akkor leül mindenki, csak ők lengenek szépen, édesen, boldogan a szoba közepén ketten, míg végre a cigány véget vet ennek is azzal, hogy a frissnek végét szakasztja és a Rákócziba csap át. Nevezik ezt a tánczot „rosta-táncz”-nak is, mert néhol a pénz elfogadására rostát tesznek az asztalra.

Szegeden és vidékén a fejkötőt a menyasszony-táncz után teszik fel. Akkor az új menyecske nagy mosdótáliból megfecskenkezi a vendégeket, sőt ha jó kedve van, meg is mosdatja és szappanozza a kivel bir. E mosdatásnak szintén ára van, mely a menyasszony jövedelméhez tartozik. Menyasszony-táncz és mosdatás néha csinos kis tőkét jövedelmez az ifjú párnak, főként ha úri vendégek is vannak jelen. Kevés pótlékkal egy házacská vagy szőlőcske kerül ki belőle.

A menyasszony-tánczot felváltja a *családi táncz*, mikor az örömapák és örömanyak,

sőt még ezeknek szüléi is járják a „kállai kettóst” „öregösen, hégyösen”. Nagyasszonyom perdül, mint egy tegnapi menyecske, és nagyuram, izzadva bár, de mégis megforgatja a testes nászasszonyt, majd magára hagyja, úgy járja a toborzót, közben-közben nagyokat csap a bütykös térdén, sőt, ha nagyon dicsérik a tánczát, még a csizmája orrát is megfricskázza. A példa ragadós. Az öregek után a fiak, menyek, unokák, dédunokák kapaszkodnak össze, s a vendégsereg sarokba-félre vonúlva szemléli, a mint egy-egy terepély fa ágaival, lombjaival, virágaival és bimbóival együtt járja a *pathriarkhális* tánczot, a régít.

De még a szakácsasszonyok is hátra vannak; az ő *megdöcögötetésük* a vőfélyek jussa; nem is húzatja magát egy sem.

Menyasszony-táncz.
Roskovics Ignácztól

Azontúl hajnalig szokott medrében foly a multság. Táncz tánczot ér. Hajnalban a távolabbi rokonok csoportosan távoznak a Rákóczi hangjai mellett; ittas nincs, de a férfit mégis csak úgy hajtja haza az asszony. A közelebbi rokonok maradnak reggelire, azután délebedre, melyre a túros csuszát a menyasszony köteles gyúrni, nyújtani, kifőzni.

Míg a menyasszony az első ebédkészítéssel foglalkozik, az alatt a vőlegény „komái” kocsira ülnek, s elmennek a *menyasszony-ágyért*, melyen azonban nem csupán az ágyat, hanem az egész kelengyét is kell érteni, s ebben bennfoglaltatik a menyasszony előre elkészített *temetési lepedője* is. Ez ismét ünnepies zeneszó mellett kerül haza, mire a menyasszony-ebéd elkészül. (Sok helyütt a menyasszony-ágyat már a lakodalom előtti napokon helyre viszik.)

De a társaság többi része sem pihen. Hajnalban oszolva szét, a fiatalság nem keresi

az álmat, hanem sorra járja az ismerős rokon- és lányos házakat, s míg a szépnem piheni a tánczot, ők az udvaron széledező baromfiakat elütögetik lábaikról, s a martalékot valahol fellakmározzák. Ez a *tyúkverő*.

A menyasszonyi ebéd után a vendégek eloszolnak. Akkor a menyasszony elővesz egy meszelőt, s az egész felfordult házat kimeszeli, felsöpri, berendezi. Névleg ugyan egyedül, valósággal azonban többek segítségével.

A következő napon, de legkésőbb a legközelebbi vasárnap, az új pár, szülők és testvérek kíséretében templomba megy; a menyasszony bemutatja fejkötőjét, az egész isteni tisztelet alatt állva marad, egyszersmind (némely helyeken) menyasszonyi koszorúját a templom falára vagy a kathedra oldalára függeszti. Délben nász-ebéd a vőlegényes háznál; ahhoz egy hétre ismét nász-ebéd a menyasszony szüleinél, melyen csak a szorosan vett háznép van jelen. Itt beszélgetik és bírálgatják meg a lefolyt napok érdekesebb eseményeit: ki hogy mulatott; mi volt jó, mi nem volt jó, hogyan kellett volna, stb. Ezt az ebédet hívják *kárlátónak*, néhol *kisvendégségnek*.

A házassági szokásokkal összefüggésben röviden érintjük a nők örökösödési jogát is. A nő egész a legújabb korig, az ősiség eltörléseig, semmi ingatlant nem örökölt s kelengyén kívül nem vitt egyebet férjéhez ingóságoknál és készpénznél, melylyel a szülők a törvény kedvezőtlenységét kiegyenlíteni igyekeztek. Ez a századokig fennállott gyakorlat annyira meggyökeredzett, hogy még ma is, évtizedek után vannak községek, melyekben a régi szokás áll fenn. A leányt férjhez menetelekor jól-rosszul kielégítik, egyszersmind irást vesznek tőle, melyben minden további öröklési követeléseiről lemond, a perlekedő asszony pedig, ki férfi testvérei ellen kereskedik, közmegrovás alá esik. Ilyen helyeken gyakran hallani a gazda dicsekedését: „Az én házamban az asszonynak egy tú-érője sincs”.

E törvénynek megvolt a nagy szabályozó hatása a családi életre. A nő nem hagyta, nem hagyhatta el férjét minden csekélység miatt; sőt nagyobb okokból sem, mert az urahagyott nőt sem ég, sem föld be nem vette, legkevésbé a szülői ház. Ha volt is ilyen, nem igen merte magát mutatni, mert újjal mutattak rá; elvonúltságban élt, gyászban járt. Váloperek, vadházasság nagy, népes községekben is évtizedeken keresztül sem mutatkoztak. Okos biró, okos pap és a társadalom ítélete együtt fogva mindig elejét vették a végmeghasonlásnak és engedelmességre birták az asszonyt. Egyébként is a magyar asszony fő díszje az engedelmesség (a mi nem zárja ki, hog ne ő parancsoljon a háznál). Ez az engedelmesség külső jelekben is nyilatkozik. A nő állva szolgálja ki a férfit, mikor ez ebédel. Úton előre köszönti, kiáll útjából, maga előtt bocsátja. Megbecsüli, azaz soha sem *tegezi*, hanem *kendezi* vagy *magázza* az „ember”-t, t. i. urát. A *kigyelmed* nem szokás házastársak között, valamint „Ú”-nek is csak végső elkeseredésében mondja férjét a nő. Ha az apa-gazda meghal, a gazdai intézkedés joga a fiúra száll; az anya minden dologban kikéri fia nézetét, helybenhagyását, még ha az a fiú egészen gyerek-siheder is.

Keresztelés.

Gyöngéd ünnep sugáraiban fürdik a kisdéd is.

Születését előzőleg már meg van állapítva a keresztszülék névsora, s az első keresztanya, ki a gyermeket keresztvízre fogja tartani, a várandósság végnapjaiban

elkészíti koma-asszonyának a szűnyoghálós mennyezetes ágyat, valamint a kis születendőnek is a keresztelési díszet; piros szalagos dunyhácskát, fejkötőcskét s egyéb pillangónak való ékítéseket, melyekbe felöltöztetni a kis babát szintén az ő tiszte lesz annak idejében. Az új szülöttet helylyel-közzel aprólékos kedves babonák fogadják; a fiú-gyermek subára helyeztetik, hogy göndör haja legyen; orcáját piros almával simítják, hogy gömbölyű piros legyen az orcája.

Míg a keresztelő meg nem történik, sőt még azon túl is, míg az anya föl nem kél, éjjel-nappal ég a mécs a gyermekágyas házban. Érezze az anya, hogy egy pillanattig sincs magára hagyva!

Komáknak, kivált első szülötteknél, a lánykori mátkák és legénykori pajtások egész raja felgyűjtetik; a keresztanyák nagy, néha 12–20 főből álló seregben viszik templomba a kisdedet, kire, ha leányka, az ajándék selyemkendők egész halmaza borúl, hogy a kis keresztleánynak, ha eladó lesz, sok kérője legyen. A legfelső és legnagyobb selyemkendő hosszában vagy keresztben helyezése egyszersmind azt is mutatja: fiút vagy leánykát akar-e. Önként érthető, hogy a keresztanyák a legteljesebb díszben vannak öltözködve, az illető táj viselete szerint. Sok helyen a fiú-kisdedet a keresztanya tartja keresztvízre.

A név előre meg van határozva. És, noha a magyar történeti nevek mind egyre nagyobb tért foglalnak, mindamelllett a mi állandóságot szerető népünk nem kereszteltet „holmi cifra névre”. A protestánsok, kivált régebben, az ó-testamentomból szerezték néha a legszokatlanabb neveket, mint Jeremiás, Jáfet, Dina; mindamelllett általában minden felekezetenél leggyakoribbak az evangéliumi nevek: József, János, István, Pál; Erzsébet, Mária, Magdolna, Julia, Lidia. Az egyház maga is örködött, hogy szokatlan nevek szükségtelenül forgalomba ne jöjjenek, s ha a bába „Apollóniát” susogott, a lelkiatya „Sárát” mennydörgött rá.

Keresztelés után haza térőben megállapodnak a komák a konyhaajtó előtt, hol egy öreg asszony fogadja őket: „Mit hoztak keetek?” „Ártatlan báránykát, nappali örömet, éjjeli nyugodalmat” – felelik a keresztanyák, átadva az anyának, ki megcsókolja kisdedét s az atya karjaira teszi. Onnét karról karra, csókról csókra jár, míg végre a bába kezéből újra legjobb helyére jut.

A keresztelési ünnepnek két neme van. Egyik a tulajdonképeni *keresztelő*, mely a keresztelés után azonnal felszolgált reggeliből áll, melyhez csak a komaasszonyok ülnek s röviden étkeznek. Férfi be nem bocsáttatik, de nem is mer benyitni, mert tudja, hogy kalapját rögtön elveszik zálogba, melyet ki kell váltani.

Másik az ünnepélyesebb *paszita* (csök, csöröglye, csöröglő), melyet az anya felgyógyulása után, sokszor két-három hó múlva, a komák és komaasszonyok s közelebbi rokonok begyűjtésével, zene mellett laknak el. Az ilyen lakoma rendesen éjjelig tart, – az áldomás-pohár is meg-megcsendül a kisded érdekében.

„Örzsébet mondotta, Mária fogantatta, Szent József tartotta: édes kis Jézusom, neveld ezt a kicsit nagyra!” mond a keresztanya.

„Ábrahám hirdette, Dávid énekelte, János keresztelte: édes Jézusom, térítsd meg ezt a kisdedet a keresztiségre!” (Szeged.)

Távozáskor a komaasszonyok sorba csókolják a komaasszonyt, csókolás közben ügyesen csúsztatván vánkosa alá a kis keresztgyereknek szánt bankjegy- vagy ezüstpénz-adományaikat, nemkülönben a bábának is a tetszés szerinti ajándékot.

Az anya, kiről egész betegsége alatt bőven gondoskodik a „komacsésze” (koma-tál), melyet a komaasszonyok napról-napra ízes étkekkel megrakva személyesen hordanak, első kimenőjében templomba megy, hova néhol a gyermeket is felviszik ilyenkor; majd sorra látogatja komáit a kicsijével, kinek ilyenkor bőven kijut a tojás-ajándékból, hogy olyan egészséges legyen, mint a – makk.

Keresztelés r. kath. templomban.
Vágó Páltól

* * *

Kisdedekről levén szó, helyén levőnek tartjuk megemlíteni az *iskolába-toborzást*, mely régebben sok helyt divatozott. Gergely napján – ez volt az iskolai év kezdete – a mester néhány nagyobb tanítványát zászlóval, kis-dobbal kiküldötte toborzani. Ezek minden házhoz betértek a Szent-Gergely doktor énekével:

Szent Gergely doktornak híres tanítónak az ő napján,
Régi szokás szerint mönjünk Isten szerént oskolába – – –
Szüléknek örömek, mint drága szép gyöngyök, ti gyermekek
Isten int titeket, mint jó szülőtöket, – felküldjétek.
Hogy ha nem adhattok ezuttal deákat házatokból,
Papirosra, tentára adgyatok minékünk javatokból.

Ezen ősi éneknek népies változata is van, mely így kezdődik:

Fiúk, lyányok, jertek, menjünk iskolába,
Eleget kandikáltunk a kásás fazékba.

Jó tanítónk vagyon, szereti a játszást,
Megengedi nyárban a jégen csuszkálást ....

Az apróság mindenütt készen várta már tarisznyájával, kis kosárkájával, ment a zászló után faluhosszat; a kis tábor házról házra növekedett, míg végre megkerülték a falut s diadallal vonultak be az iskola-udvarba. Az iskolában nem fogták mindjárt igába; egy-két hét játékkal tölt el. Ez alatt az apja faragott neki egy kis kézi lapátot, melyre a tanító egy betűkkel (apró és öreg ABC) teleirt papirlapot ragasztott: ez volt az első tankönyv.

Az étkezésben a nép házi szokásaihoz alkalmazkodott az iskola is. Mivel népünk napjában négyszer étkezik, s mivel az étkezési időkből kettő a tanítási órák közé esett: ennél fogva minden gyermek – fiú tarisznyában, leány kosárkában – fölvitte magával reggelijét és ozsonnáját, melyet a tanító által kitűzött időben vettek elő. Az étkezést ének és ima előzte meg és zárta be; utána szellőztetés. Erre következett a lecke-felmondás, mely igen sokszor kukoriczamorzsolásban, konkolyválogatásban, dohánysimításban elevenült meg. Az iskolásgyermek általában minden házi, sőt néha könnyebb külső munkát is (szénagyűjtés) végeztek a tanítónak, s nem egy értelmesebb leányka mint kész főző került ki a tanítóné keze alól. A taneszközök összesége egy-egy falitáblából állott, melyhez azonban a nyúllábat a tanító lötte. A községnek az évi meszeltetésen kívül alig volt dologi kiadása, mivel a gyermekek tiszte volt az iskola belső tisztogatása, sőt sok helyen fűttetése is, mely czélból fás vidékeken minden növendék tartozott Mindszenttől Szent-György napig délelőtt délután egy darab fát vinni fel. A hetenként két félnapi szünidőért – melyet azonban az iskola-udvarban játszva töltöttek – „lusus-váltság” járt a tanítónak, minden gyermektől egy-egy cső kukoricza, vagy egy tojás, melyhez nem mindig igaz úton jutott a gyermek. Az aratási, a szüreti szünidőnek egy marok kalász, egy kosárka szőlő volt a váltsága. A ludak is nagy szerepet játszottak ezen apró capitolumokban, mivel szárnytollaik mind a tanítóhoz kerültek, ki azokat feléből volt köteles a kis írástudóknak „megaptálni”. A tanítóé volt a tinta-üzlet is, melyet a Márton professzor ősi recipéje szerint készített, nem ritkán hamisítást is követvén el, midőn arábiai gallus helyett csingebogyót használt pótléknak. Sok helyt, kivált kisebb községekben, a tanító vitte a jegyzői hivatalt is.

Noha az iskolába járás nem volt kötelezett dolog, mindamellett is kivált falukon ritkaság volt, hogy valaki a népiskolát ki nem járta, vagy épen iskolázatlanul maradt volna. Nem sokféle volt, a mit tanultak; a tananyag nagy részét vallási tárgyak, s az idő jó részét vallási gyakorlatok foglalták el, befoglaltatván ez utóbbiba a harangozás is. A fiúk jól megtanultak írni és számolni, a leányok azonban az írásban nem gyakoroltattak.

Ma már törvény örködik a gyermekek iskoláztatása fölött; iskoláinak szaporodnak, tágúlnak; díszben, berendezésben, szilárdságban versenyezve épülnek; a statisztika évről évre mutatja, hogy az iskolázatlanul maradottak száma folytonosan csökken. A rendes hat évet nem minden gyermek tölti ugyan ki, de iskolázatlanul még a nagy Alföldön is, hol a tanyai gazdálkodás folytán az iskola látogatásában csaknem elháríthatatlan akadályok mutatkoznak, legfeljebb egy százalék nő fel.

Halottaink, gyászunk.

Temetkezési szokásaink nagyrészt azonos eredetűek és fejlődésűek Európa egyéb népeinek szokásaival. A beteg-látogatások, a halott felöltöztetése, legénynek virágokkal, leánynak, gyermeknek koszorúval díszítése, a harangok örök zúgása, az állandó virasztás gyásznépek zengedezésével nálunk is, mint egyebütt, szokásos.

A virasztásban a rokonok, szomszédok, jóbarátok, főként az „énekes” emberek és asszonyok vesznek részt, kik különféle gyász- és búcsúztató énekek zengedezésével s a halott *dicséretével* töltik az időt hajnalig. Szünetek alatt *gyantázó* is járja. Ezen énekek kéziratban forognak a nép között, s nem egy ilyen ének alakban és tartalomban felülmúlja a közkézen forgó liturgikus énekeket, mint az énekesek is dallamosságban a hivatalos organumokat.

A sirató ének, melylyel a nő rhythmikus mondatokban és drámai taglejtésekkel sorolja el halottja életének főbb eseményeit és a maga gyászát, valóban szép és megható.

Ó lelkem, galambom, hű párom!

Ó életemnek élete!

A te halálod az én halálom.

Kire hagytál te engemet!

Ki néz már én rám a szép okos szemével!

Ki mondja már nekem: kedves, édes virágom!

Jaj, csak egy szót szólnál hozzám!

Jaj! csak bár szidhatnál, bár pirongatnál is!

Beh édesen túrném, beh szívvel hallgatnám!

De ezen dalba öltöztetett kesergés csak a feleség és anya tiszte. Az ifjabbak, hajadon leányok csendesen zokognak; férfiak hajadon főnt, orczájukat eltakarva állanak a koporsó-főnél.

Nem ritkán példabeszédek, egész népdal-szakaszok szövődnek a sirató énekbe. Így sír egy rossz véget ért ifjú fölött az anyai önvád:

Édes anyád voltam:

Nem tanítottalak.

Gyenge hajló vessző voltál:

Nem hajlítottalak ....

A búcsúztató és gyász-ének elhangzása után megmozdúl az udvarról a gyászkiséret. Legközelebbi rokonok fölveszik, különös figyelemmel arra, hogy a test ne fejjel, hanem lábbal menjen előre. Az éneklő diákok, iskolásgyerekek egész serege jár legelő, ezeket követi az egyházi személyzet, ezek után a halottas kocsi, melyet a gyászoló felek, nők betakart arczczal, férfiak levett kalappal követnek; ezek után tódul, hullároz a közönség, a végtisztességtevőknek néha roppant tömegeből álló serege. A legszegényebb, legelrejtettebb vagy feledettebb életnek is megadja nálunk a köz-kegyelet a jelentékeny nagyságú díszkiséretet. Elkisérjük sírjáig s ott is maradunk, míg a fejfát le nem helyezik. A temetési menettel – még ha nagy kerülővel jár is – a főútczákra szeretünk kerülni. A sírt odahagyva, nem megyünk mindjárt haza, hanem eloszlunk a temetőben, kiki fölkeresni a maga halottját, s a fejfára borulva, beszélgetni a porokkal.

Legényt legények, leányt (kék koporsóban) legények és leányok váltogatva karon, vagy néhol vállon visznek ki a Szent-Mihály lován. A zenészt bandatársai zeneszóval tisztelik meg.

Fiatal leány temetése a Jászságban.
Vágó Páltól

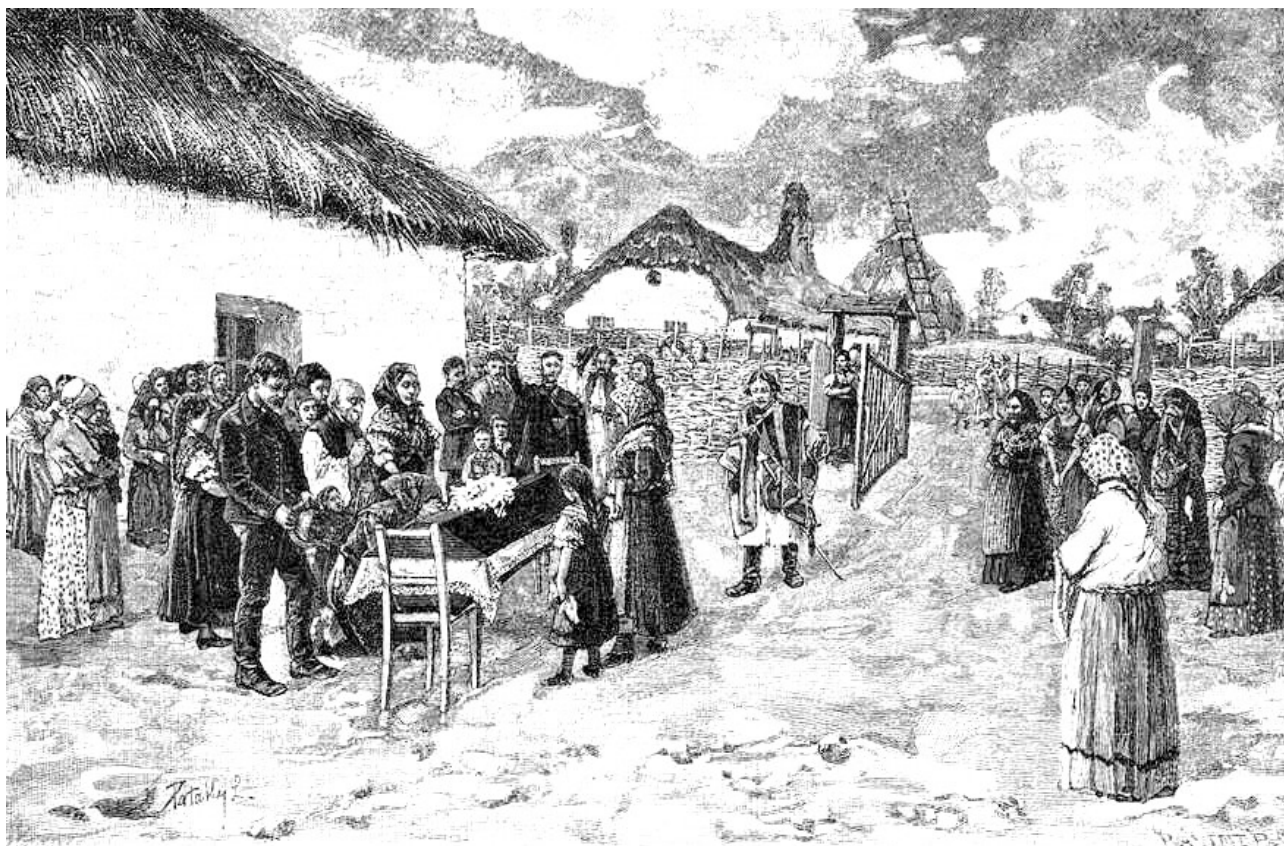
Mint menyegzőinkben, úgy temetkezéseinkben is szeretjük a pompát. Kórházból vagy halottas kamrából temettetni el – még gondolatnak is szörnyű volna. A legszegényebb háznép is tiszta díszes ravatalon nyújtóztatja ki s virasztja halottját. Mint a menyasszony, úgy a halott is magával viszi kelengyéjét. Bársony-terítők, ércz és ezüst betű-szegek, az egyházi személyzet, a kántordiákok, a búcsúztató, melyben néhol minden egyes személy névszerinti megnevezéseért egy-egy jó forint jár a kántornak, a csótáros lovak által vont gyászkocsi, a kripták, a síroszlopok, művészi kereszttek és szobrok, mind drágítják a gyászt, de nem gondolunk vele. „Az övé volt, hadd vigye magával”, azt szoktuk mondani. Mintha csak a régi hunokat és avarokat látná az ember, midőn a halottal ijját, tegzét, paripáját, tehát mindazt, a mi az övé volt, eltemetik. És a régi torokat, melyeknek szíljátságán módosított a kereszténység, de pazarságán kevésbé. Mint a menyegzőket, úgy a vagyonosabb halottas házakat is lepi a szegénység, s ki ruhadarabbal, ki teli fazékkal vigasztalva tér meg a toros háztól.

Temetőink ma már ragyognak az oszloptól és sötétek az ákáczerdők lombjaitól. Egyes nagyobb városok – N.-Kőrös, Halas, H.-Böszörmény, Debreczen – temetői valódi erdők és parkok. De ez nem mindig volt így. Régebben első tekintetre föl lehetett ismerni, melyik temető melyik felekezeti tulajdona. Míg a római katolikusok

és ágostai evangélikusok gyöngéd gonddal ápolták, mint egy kertet: addig a reformátusok csaknem tüntetőleg hanyagolták. Nem mintha az ő szívük szárazabb volna. A múlandók kevély megvetését és a magát elhanyagoló gyászt kivánták ezzel kifejezni. Ez látszik még ma is feketére festett öles magasságú rovátkos, tornyos, gombos fejfáikon, melyek Tiszán innen függő, Tiszán túl előre-hajló irányban emelkednek a sírhalmok fölött, úgy szintén azokon az egészen faragatlan s felirástalan szikladarabokon, melyekkel hajdan nevezetesebb embereik sírját jelölték. Ma már szelidült a calvinismus ridegsége is, s minden sírhalom gondozva, feliratos fejfával jelölve, hirdeti az élő kegyeletét. – *A. B. F. R. A.* „A Boldog Feltámadás Reménye Alatt” alusznak halottaink. Ha van udvarunkon vagy szőlőnkben, évekkel előre kijelöljük, – s ha nincs, beszerezzük a száraz ákác- és tölgy-oszlopot, melyet majd valaki kereszt- vagy torony-alakra elkészít, és sírunkra, – melyet azonban nem mindjárt elhunytunk után, hanem a temetés napján szabad megásni, – állít. De még halotti („halálra való”) ruhánkat is jó előre készen tartjuk, még a temetési költségeket is évekkig rejtegetjük a láda fenekén, sőt sírkövünk is ott hever már az udvaron, költségkimélelésből néha előre rávésetvén hitvestársunk nevét is, a ki előbb-utóbb csak oda kerül mellénk. Koporsónk – ha szegények vagyunk, – kitelik pár szál fenyődeszkából; de mivel a kegyelet sohasem szegény, befestjük a deszkákat feketére. Fő vágyunk azonban a diófa-koporsó. A magyar nép szent fája, ez a tiszta, féregtelen, illatos, tartós fa.

Adjon Isten minden jót,
Diófából koporsót!

Református temetés.
Pataky Lászlótól

Még ha hozzáveszszük a búcsúztatót, mely hivatalos ajkakon érdemes voltunkról szól, s egy kis prédikációt, hogy „legyen belőlünk prédikációs halott”, mindent megnyertünk, a mit ettől a világtól végkielégítésül várhattunk.

Házépítés és berendezés.

Ha a magyarság összes lakóhelyeit egyszerre át lehetne tekinteni, könnyen megtudná az ember különböztetni a volt jobbágyság faluit a szabadalmas vagy köznemesi telepektől. Amazok általában rendezettebbek, egyenes utcákkal, tágas telkekkel, a mint azt egy tervező földesúri hatalom meggondoltan elrendelte; míg emezek terv nélkül, tetszés szerint, össze-vissza, labyrinthus-szerű, szűk és girbe-gurba utcákkal, de szintén téres belsőségekkel, melyek közül a módosabb gazdák tágas udvarai, és a többnyire város vagy falu végén („juh-széli”) díszlő úri házak kertjei tűnnek ki.

Eddigél Magyarországon az alföldi magyarság, s annak is a közelebbi századokban még félnomád életet folytatott része, a Jászkunság fordított legkevesebb figyelmet lakházainak szilárdságára, díszítésére és kényelmes berendezésére. Legalább vagyonságával nincs arányban háza, mit a tanyai gazdálkodás természetéből lehet kimagyarázni.

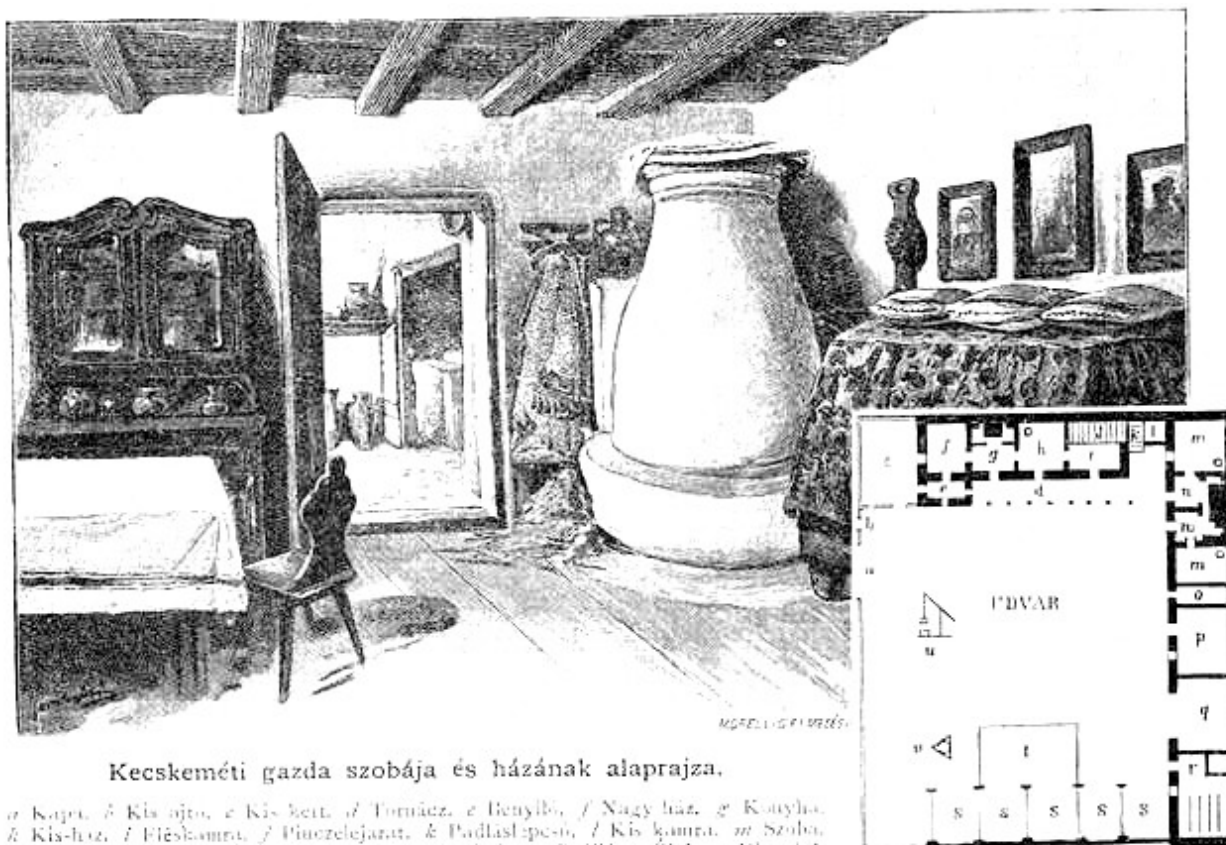
Az épület anyagjában sem válogató; nem is lehet. Régebben már a vályog is fényezés volt. Háza *fecske-rakásra* (szalmával, polyvával kevert, lovak által megdagasztott, s vasvillával felrakott s ledöngölt *sár*) vagy *vert* (deszkák között lefűrközött, törek-rétegekkel váltakozó száraz agyag) tömés-falra épült; tetőzetül főként nád szolgált, melyet igen szeret az alföldi magyar, mert az ő céljaira minden egyéb anyagnál alkalmasabb. Építkezésében ugyanazt a rangot foglalja el, a mit öltözködésében a suba. Nyáron hűvös, télen meleg; a gabona s élelmi egyéb szerek legbiztosabb megóvója. Legolcsóbb is, mert az Alföld rétjei, lánjai, tavai szép nádat teremnek; ezért a nádasok kiszárítása, csatornázása sehogy sincs kedvére, mert az a terület, mely jó nádat terem, mint ő mondja, rizkását teremve sem jövedelmezne annyit, mint a nádból. Tartós is; tartósabb mint a fazsindely; kellően gondozva, ötven-hatvan évig is eltart. Csinos is. Egy szépen fölvert nád-tetőn megakad a szem. Úgy fölverik, hogy „a gyalu sem fogna el belőle”, a mint hogy néha valóban meg is gyalulják, azaz – nyesik.

Házépítéshez mesterembert csak a városi ember, annak is a módosabbja fogad. Kőműves, falrakó, ács, asztalos, minden kitelik az atyafiságból, s valóban az épületfák kifaragása, kimérése, összeszerkesztése nem csupán a mi magasztalásra igazán méltó ácsaink kenyere. Minden faluban feles számmal vannak ezer-mestereink, kik az efféle alkotás titkait értik, szerkesztenek szögmérő és faragnak csapózsínór nélkül; azonkívül rostákat, gépeket eszkábálnak, malmokat, órákat fundálnak ki, szövő széket csinálnak, melynek hajdan egy magyar házból sem volt szabad hiányoznia, mennyezetes ágyakat készítenek, stb.

Kerítés dolgában sem válogató a magyar. Nádból is, noha nem tartós, de csinos kerítéseket tud „korczolni”. Valamint a fecskerakás sem utolsó, s kellőleg gondozva nem is dísztelen alakja a kerítkezésnek. Mindez nem lehetett másként, mert az egész Alföldön szilárd építkezési anyag: kő, fenyő, keményfa nincs, sőt sok helyen

hiányzik a téglának való agyag, mint hiányzik a tégláégetéshez való tüzelőfa is. Itt még ma is szalmával égetjük a téglát.

De bármily gyarlók is építkezési anyagaink: az alföldi magyarság házai csillognak kívül-belől a tisztaságtól, s noha a meszet messziről s két árán vásároljuk, házaink fehérebbek, mint ott, a hol helyben terem a mész; – s noha szobánk, tornácunk földes, de sárgafölddel hétről-hétre kisimítjuk. A fal tövét körös-körül egy lábnyi magasságra halvány késsel bevonjuk; egyébként szeretjük a „fehéret”; minden más szín bántja ízlésünket.

Kecskeméti gazda szobája és házának alaprajza.

a Kapu. b Kis ajtó. c Kis kert. d Tornác. e Benyiló. f Nagy ház. g Konyha.
h Kis-ház. i Élőskamra. j Pinczelejárát. k Padláslépcső. l Kis kamra. m Szoba.
n Konyha. o Kamra. p Gabonakamra. q Kocsiszín. r Istálló. s Ólak. t Disznóól.
u Kút. v Galambház.

Kecskeméti gazda szobája és házának alaprajza.

- a Kapu. b Kis ajtó. c Kis kert. d Tornác. e Benyiló. f Nagy-ház. g Konyha.
h Kis-ház. i Élőskamra. j Pinczelejárát. k Padláslépcső. l Kis kamra. m Szoba.
n Konyha. o Kamra. p Gabonakamra. q Kocsiszín. r Istálló. s Ólak. t Disznóól.
u Kút. v Galambház.

Feszty Árpádtól

A magyar ember az egyenes házat szereti, (takarékoságból is, mert a hány szeglet, annyi kőműves napszám évenként,) háttal éjszagnak, minden kiszögellések vagy toldások nélkül. Ez a ház 6–8 méter szélességű homlokzatával s rajta egy vagy két ablakával az utcára néz, néha egy kis virágos kertecskén keresztül. Eredetileg – a belső berendezés követelményeinél fogva – az egy ablak volt a szabályszerű; a két ablak csak a külső dísz kedvéért van. A ház hossza 16–30 méter. Elengedhetetlen három osztálya: a *nagy-ház* (nagy szoba), melynek ajtó-sarok felőli szögletében van a szalmafütésre sárból rakott nagy boglya- vagy banya-kemencze (búbos), minőt

asszonyok is ügyesen tudnak rakni. A boglyakemencze körül széles padka, melynek járuléka a *kuczkó*, eczetes üvegek s apróbb házi eszközök tartóhelye, egyszersmind az engedetlen gyerekek áristoma; nemkülönben a *vaczok*, elnyűtt ruhadarabokkal bélelt heverő helye a család apróbb tagjainak. A kályhával átellenes szögletben az asztal-pad, melynek sarkában áll fehér kerekkosárban az abroszszal leterített kenyér, s előtte az asztal. A kályha vonalában eső ablaktalan fal hosszában két vetett ágy, megrakva csaknem a padlásig duzzadó pehelyvankosokkal, míg a jobbról eső sarkot nagy ruhásszekrény (láda) foglalja el, mely fölött fogas áll. A fogason czin- és fehér cseréptányérok, alattuk a szegeken virágos mázas kancsók. A mennyezetet a szoba közepén végig nyúló izmos mestergerenda tartja, mely egyszersmind a magyar embernek bibliothéka gyanánt is szolgál. Ott tartja könyveit, t. i. a históriás könyveket, a naptárt és egyéb apróságokat. De nem a bibliát, mert annak a helye az énekes és imádságos könyvvel együtt a tükör alatti fényes szekrény (sublót) és a hol ilyen nincs, az ablak, mint fő-hely. – A *második* osztály a *konyha*, nagy számú edényneműivel és katlanaival; a konyhában áll még az 50 centiméter magasságú fehéren tartott *asztalszék*, melyet nyáron a tornácra vagy az eperfa alá visznek ki, abroszszal leterítik, gyalogszéken körülülnek, s ott vacsoráznak. Ez a magyar ember kis ebédlője. Tányér, ha van is, nem mernek ki rá, a tálból kanalaz minden ember még pedig nagy nyugalommal, hogy szodéhnak ne véljék; nem is ülnek közel az asztalhoz, hanem jó távol, de azért még sem kap zsírfoltot az abrosz, mert a kanál alá, míg útját a táltól a szájig megteszi, karéjkenyeret tartanak kármentőnek. Bent a nagyházban nyáron át csak akkor terül asztal, ha tisztességes vendég van. A konyhaajtó nappal mindig nyitva, s csak egy lécz-cserény és a cserényen függő ostor tartja távol a bekiváncozó baromfit; de éjjel is nyitva, mert a család egyik vagy másik tagja, legtöbbször a fiatalabb gazda ott alszik a konyhaajtóban, küszöbre tett vankoson. ugyancsak a konyhából nyílik a *harmadik* osztály, a 4–5 méter hosszú *kis-ház* (kis szoba), a család *nappali*-ja. Ezen, a szegénységénél is elengedhetetlen három osztályon kívül a módosabbaknál következnek a kis-házból nyíló éléstár a pinczelejárás fölött, azon túl a nagy kamra (magtár), sőt néha a házzal egy födél alá vett istálló, fészker, pajta is.

A ház hosszában, legalább a lakosztály előtt, kő- vagy csinosan faragott faoszlopokon nyugvó 1–2 méter széles tornác, alatta mindenféle házi szerszámok, sokszor gabonatartó hombár, a dunai-tiszai vidékeken pedig az ú. n. szúnyogháló. Így nevezik a tornác alatt álló nyoszolyát, melyet a tornác mennyezetétől a földig érő bodorvászón-féle fátyol-szerű, házi készítményű szövet vesz körül, mely a szúnyogot kizárja, de a légjárást nem akadályozza. Ez a legifjabb vagy legidősb nő ágyas háza, mindaddig, míg a csikorgó hideg be nem áll.

Nagyobb városokban (Debreczen, Kecskemét) a czivisek (parasztgazda osztály) házai ugyanilyen terv szerint épültek s vannak beosztva. Különbség csak az, hogy a tornác szélesebb a szokottnál, s annak utcára eső vége kis benyúló szobává van rekesztve, s így az utcái homlokzat három ablakkal, zöld redőkkel ékeskedik. Az ilyen házaknál szembetűnők a ház falával majdnem egyenlő magasságú kőfal-kerítések erős kis-ajtó és kapu szerkezettel ellátva.

Alföldi gazda udvara.
Greguss Jánostól

Tanya.

De az alföldi magyarnak két háza van.

Az idegen, ha a Budapestet környező kisebb falvakat elhagyja, akár délre a kiskunsági, akár keletre a kecskemét-tiszai nagy síkságnak veszi útját, le Zomborig és ki Debreczenig, a nagy rónaságot mindenfelé tanyákkal behintve találja. A tanya az alföldi magyarnak második háza, ha ugyan nem első; legalább is úgy viszonylik városi házához, mint hétköznapi ruhája az inneplőhöz. Szántóföldjei a várostól távol esvén, azoknak kellő művelése a tanya nélkül lehetetlen volna. Ha maga a gazda, sőt az egész család kinn lakik, ez esetben a tanya ép oly jó gondozás alatt van mint városi háza, azzal a különbséggel, hogy a tanyának kerítése nincs. A kerítést megannyi erődökként pótolják a ház mögött elterülő, mély árokkal és ákácokkal körülvett gyümölcsös és konyhakert; a házzal szemben épített ólak, a ház végében levő aklok, boglyák, kazlak, a ház homlokzata előtti virágos kert, árokkal vagy eleven sövénynyel kerítve; a hol még nyílt hely marad, oda jön a bástya, a mi az alföldi (kiskun) szójárásban nem egyéb, mint a mindenféle udvar-söpredékből, dudvából és törmelékből széles alapra hosszúkásan felrakott, s lehetőleg mindkét oldalán függőlegesen nyesett garád, hasonló azokhoz a gyepűkhöz, melyeket bortermesztő helyeken venyigéből szoktak évről évre magasabbra rakni. Noha tehát a tanya rendesen kerítve nincs, mindamellert csak egy főbejárata van, a melyet több-kevesebb komondor őriz.

Ha a tanyaépület el van hanyagolva, ez arra mutat, hogy a gazda nem lakik benne. Ez

esetben helyét a *kertész* foglalja el, kinek foglalkozása egyáltalában nem felel meg a névnek, mert legkisebb gondja a kert. Ezért a kecskeméti földön nem is kertész a neve, hanem *gányó* (tanyás), kinek föladata az aprómarha-, liba-, csirke-, pulykatenyésztés, melyeket százával tenyészt – feléből vagy harmadán.

Helylyel-közzel látni még az alföldi tanyák között úgy nevezett *putrikat* is. Földbe ásott nádtetőzetű pinczelakás-szerű helyiségek ezek, melyeknek falai deszkával, vagy betapasztott sövénynyel vannak kibélelve; a hol a talaj nedvessége nem engedi meg a gödör-ásást, ott a putri a föld színén épül egymásra ügyesen rakott gyep-hantból.

Épületekről és építkezésről szólva, meg kell említenünk egy pár figyelemre méltó körülményt, mely nem vet árnyékot az alföldi magyar névére, s bizonyos tekintetben tisztázza azt.

Noha az alföldi magyarság nagy terjedetű városai és falui kezdetleges anyagból és gyúlékony fedélzettel épültek is: mindamellet e helyeken a tűzvészek ritkák. Szalmával fűt, sőt gyakran szalmánál főz-süt, padlástalan istállóiban nap-hosszat tüzel, s a szomszédokkal a tűz körül pipázgatva dönti a város és ország dolgát. Mindamellet is évekre évek halmozódnak, hogy tüzeset alig fordul elő ez alacsony nádfödeles házak rengetegében, s az utóbbi negyven év alatt a Dunától a bihari hegyekig, és a Mátrától az Al-Dunáig egyetlen magyar városban s nagyobb faluban sem fordult elő jelentékenyebb tűzveszély. E tényből mindenesetre lehet annyit következtetni, hogy ez a nép rend- és tisztaságszerető, *vigyázatos*. De még többet is; *nem boszúálló*, legkevesbbé *orozva boszúálló*; a boszú állásnak legnyomorultabb eszközére, a gyújtogatásra soha sem gondol. És ha gyúladás van, rögtön torkon szorítják a mi hatalmas faragóink; lárma, kiabálás, vezényszó nélkül némán emelgetik fejszéiket, a tető néhány percz alatt összeroskad, s a szélvész szárnyaiba kapaszkodó zsarátnak ércz kezük közt fullad meg.

Boszúállásról szólva, megemlítjük alkalmilag azt is hogy az alföldi magyarság területén általában a közbiztonság is sokkal szilárdabb mint a hogy ezt azok képzelik, kik népünket rémregényekből vagy a ponyvairodalomból tanútták ismerni. Igaz, hogy a tulajdonjogról alkotott sajátságos fölfogása nem mindenekben egyez a pozitív törvénynyel; vadászati, halászati, erdészeti, legeltetési törvényekkel szemben könnyen megalkuszik lelkiismeretével, s ahhoz nyúlni a mit a természet ad *ingyen*, és „*a mi virágról terem*” (gyümölcsféle), nem tartja főbenjáró bűnnek; a tilosban legeltetés nagyobb gazdákon is megesik, épen úgy, mint serdülő fiaikon a gyümölcsfélék elgazdálkodása; de a fáradtság és munka árán szerzett tulajdont tiszteli, a rovott embereket kerüli, az orgazdát gyűlöli és útálja. A könnyűvérű fiataltság – ha elintézendői vannak – nyíltan keresi fel egymást; fütykössel harczol, késsel soha. Még a pásztorember is előre kitűzi az időt és helyet, a hol találkozni akar, s megjelen a harczon bojtárjaival. Először hajítófával (mindkét végén kihegyezett keményfa czövek) lövöldözi egymást, azután kerül fokosra és kampós botra. Útonállás, tervezett rablás, rablógyilkosság és brutális vérengzések esetei legritkábbak az alföldi magyarság területén. Az idegen, úton találkozával ezzel a kevés beszédű, komoly barna arcú fajjal, a mint kifordított subájában ballag az úton, vagy háromlovas könnyű szekeren, vagy gyors paripáján robog vele szemközt: álmodni sem merne arról a nyájasságról, melylyel az idegent házánál, vagy épen cserényénél fogadja, és arról a biztonságról, melylyel közötte utazhatik. E nagy síkságon legfőlebb a

juhászkomondorok űzik az útonállás mesterségét hivatás-szerűleg.

Munka.

Munkában szívesen segít egymásnak a magyar ember. Építkezéseknél mindenki számíthat nemcsak rokonai, de minden ismerőse, sőt haragosa, szóval az egész falu segítségére is (kaláka-, móva-, áldomásba). Ez oly kötelesség, melyet mindenki csak oly szívesen teljesít, mint gyúladás esetén a vízfordást és oltást. Az ilyen segítség jutalma a munka végén egy kis áldomás, néha egy „szépen köszönöm” szó, melyre a haragos azt feleli: „szívesen komám, máskor is; azért a haragot megtarthatjuk ám!”

Bizonyos munkák multság- és ünnep-számban mennek. Ilyenek a *kukoriczafosztás* (tengerihántás), mely leánynak legénynek közös találkozója, s a mely alkonyattól éjfélig dal, tréfa, mese, piros csövek csókváltsága között tart napról napra, sőt hétről hétre; a *kendertilolás* holdvilágos éjszakákon, melynek csattogását azonban csak távolból hallja a lovat őrző legény; a *fonó*, hol a dalok születnek, hol a mesék, mondák, legendák, az elbeszélőnek meglepő előadási képességéről és eredeti felfogásáról tanúskodva teremnek és terjednek, hol a meggyújtva felhajított csepá-göngyölegtől (kicza) kérdik meg a házasság dolgát. Ha a csepű felhajítás közben lobbot vetve ég el: bizonyos a lakodalom; ha ellenben égve hull le: várni kell tovább. Az újjak gyorsan mozognak, a fonál futva-fut a pergő orsóra, s néha megtörténik, hogy a pajkos lány a szerelmes legény hosszú haját is bepödrí a fonálba, de annak a legény az oka; mit keres ott a haja?

Sok helyen a szőlő őrzése is a leányok feladata. A mint a szőlő zsendülni kezd, az összes leánynép elhagyja a falut, kimegy a szőlőhegyre, ott süt, főz, nagy hujjázással riasztja a seregélyt, és őrzí a szőlőt egész szüretig.

Félig munka, félig ünnep a szüret. *Munka*: mert Nagy-Uramnak is, holott a gömbölyű keze már rég nem érinté az eke szarvát, Nemzetes Uramnak is, a ki csak béresei által munkálkodik, és Nagyságos uramnak is, a kinek a nevében gazdatiszt parancsol, – fel van gyúrve két karján az ingújj; doctor medicinae és juris Uraknak, sőt még a Főtisztelendőnek csókhoz szokott kezei is megmarkolják a cseberhordó rudat és űzik a szüreti sportot. *Ünnep*: mert a szedők háta mögött nem ispánkodik senki; annyit végeznek, a mennyit akarnak; holnap is nap lesz. Délben ebéd, de nem négy fal között, hanem a hajlék előtti zöld gyepen, vagy a nagy diófa alatt; nem is ezüstre terítve; bádog kanál, vasnyelű kések járnak itt. Sánta lábú asztal körül hordókon végig nyújtott deszkaszálakra telepszik a hívott vagy magától jött, de egyformán szívesen látott vendég; juh-húsos kása, szüreti káposzta, pörkölt hús, – minden kitelik a bárány korától fogva e célra hízlalt ürüből és néhány hüvely egészben belefőzött édes piros paprikából. A kinek az egészsége megkivánja, fekete kávé is kap, de itt nem porcellán csészékben, hanem apró boros poharakban; köszönje meg, ha nem evőkanalat kap hozzá, hanem a régi asztalfiókból kerül valami ős-időbeli pakfong, öreganyáink kávéskanala. A cigány jár hajlékról hajlékra; a hova délben érkezik, ott ragad. Naphosszat pattognak a *békák*, ezek az apró pokolgépek, ijesztgetve a fehér-cselédet, alkonyat után kigyúladnak a rakéták, a csöszök vas puskái dörögnek, hegy és erdő verik vissza a dörgést és a dalt. Gyermekké lesz minden ember.

Ez nemcsak a híresebb bortermő hegyeken van így. Somlyó kies oldalai, Baranya mosolygó dombjai, a Mátra lejtői, Arad, Neszmély, Szegzárd, Érmellék, Badacsony, Buda ormai, a bodrogközi Királyné öle, és a hány lugas-koszorúza domb, megannyi nektárral csorgó emlője van ennek az édes hazának, behintve mindenfelé csinos hívogató arcú hajlékokkal, villákkal, kastélyokkal .... Mulassatok! A sík Alföld versenyre kél veletek. Debreczen, Halas, Kőrös s főként Kecskemét rengeteg homokszőleiből az egyszerű, de mindig fényesre meszelt kapás gunyhók között sűrűn emelkedő villák körül épen úgy rajzik a jó kedv; és ha a mádi bálók hét országra szóltak, és a hegyaljai szüretnek politikai célú tanácskozások alkalmi voltak: az alföldi szüretken is nem egyszer vitatnak meg nehéz kérdéseket.

Eddig a munka-fajok ünnepi része; utoljára hagytuk a nehezét.

Legnehezebb munkája a *kaszálás*. Hajnaltól esthajnalig, meghajlott derékkal tövön vágni a füvet, s ha ritka és apró, még nagyobb erővel vágni „hátjára”; el nem maradni az első kaszástól (öreg-gazda, vajda, bandagazda, előcsahos, munkavezető), ki a szabályos vagy szabálytalan alakú kaszáló szélét egyenesre vágja, s az egész munka alatt mindig elől vág; ütemre mozogni, kalapálni mindaddig, míg a sokszor beláthatatlan terjedetű fű-tenger „rend”-re nem fekszik: ide erős emberek kellene. Egy tömegben ezrivel láthatni a nagyobb városok, főként Kecskemét piacán, vasárnap reggelenként a „szegény-embert” (Szegeden „kétkéz munkást”); de ha még annyi ezer volna is, egy sem marad belőle délre, mert a gazdák tízével-húszával rakják szekerekre a heti eleséggel együtt s viszik őket messzi tanyára, két heti munkára, igen drága napszámon. Dél-tájon már legfeljebb a „betyár” lézeng ott, mely név alatt nem haramiát kell érteni, hanem a szegénységnek a legalját, a kinek nem fogja a foga a nehezebb munkát, nem törődik a holnappal, családi gondok sem terhelik, ennél fogva van ideje a piacon naphosszat sütkérezni, mint egy lazaroni, s közben-közben méltóztatik valami könnyű megbízást egy pár garasért elvégezni.

A kaszálás munkájához képest – mely mindig férfi dolga – a gyűjtés már ünnepszámba megy; csínnal öltözött leányok és fiatal asszonyok végzik jó kedvvel, mérsékelt napszám mellett.

Komoly természete a magyar embernek sehol sem nyilatkozik oly jellemzetesen, mint földművelési munkája közben. A bibliának egy szép és örök mély erkölcsi igazságra valló példabeszédében van kifejezve az ő ilyenkor kedélyállapota. Vetnek könnyhullatással, aratnak énekelve. Valóban, ha megfigyeljük, mikor vetés alá szánt, mintha sírna; a rögtönzött melódiák, melyeket füttyörész, oly búsak! Ellentétben vidám kis társával, a pacsirtával, mely feje fölött „égbe fúrja énekét”, s melynek sajtóságos röptetését és röptében hangzó csicsérgését, együtt a kettőt, ez egy szóval fejezi ki: „szánt”.

De azért az *aratás* sem megy vígassággal. Vannak ugyan vidékek, hol apróbb telkeken csaknem díszbe öltözött fiatalság sarlóval takarítja a tiszta búzát; de a legtöbb helyen nincs erre idő. A mint lefonnyad a búza sássa, Péter-Pálkor, legkésőbb Sarlóskor megroppan a gyökere, megkezdik az aratást, rendszerint péntek vagy szombat napon. Kaszával megy az arató, sarlóval a marokverő (kettőző).

Aratóit a gazda már újévben megfogadja, mert a kinek csak tíz holdra menő vetése van is, maga már nem igen arat; nem mintha rá nem férne, vagy megalacsonyítónak tartaná. Nem. Az volna a megalacsonyító, hogy a szegénytől elvegye kenyérét,

keresetét. Az ilyen gazda nem kapna napszámot egyéb munkára, mert a szegénységnek is megvan a maga fekete könyve, melybe a fősvény vagy huzavona gazdát bejegyzik.

Aratóink táplálása a gazda gondja. Vagy úgy, hogy maga főzi s hordja ki nekik az ebédeket, mely esetben a gazdasszony mélyen bekanyarítgasson a zsíros bödönbe, különben „szó éri a ház elejét”; vagy pedig kiadja nekik az eleséget: 8 kilogram kenyér, 3 liter kása és tarhonya, 1 kilogram szalonna egy emberre hetenkint. Pénzért ritkán aratnak, legfeljebb silány gabonát, napszámra 2 forintért. Általában az arató „részel”, „részből arat” tizenkettedén, s ha rossz a termés, tizedén. Azaz minden tizedik vagy tizenkettedik kereszt az övé, melyet a gazda be is hordat, ki is nyomtat neki. Így a szegény ember pár hét alatt egész évi élelmét, 12–15 köből gabonáját megkeresi.

Kaszások. Vágó Páltól

Föld az anyja az embernek, de főként a magyar embernek, s legkivált az alföldi magyarnak. Más vidékek lakója egyéb téren is talál munkát és keresetét; erdők, folyók, sziklák szolgáltatják kenyerét; az alföldi magyarnak mindez nincs. Csak a sík rónája van. Ragadd ki az alföldi embert földjéről: szárazra vetted a halat. Tedd vissza földjére: a föld vissza adja erejét, mint Antaeusnak. Olyan kis nép – Európa szemüvegén nézve, de olyan nagy ezen a földön állva, ennek talaját munkálva! Itt

tűnik ki fizikai és értelmi fejlettsége, itt munkaereje és kitartása, melyben vele a világ egy népe sem versenyezhet. Nincs Európában ország, hol a gabonával bevetett föld területe, a lakosság számához mérve, nagyobb lenne, mint Magyarországon, és nincs ország, hol az aratás mindamellett is oly korán és oly rövid idő alatt menne végbe, mint nálunk. Összeérik minden gabonanemű: a repce, a tisztabúza, a rozs, az árpa, a zab; egyik sem várat magára. Két, legfeljebb három hét, és letakarítva a mező; kereszt keresztet ér. A legédesebb kereszt valamennyi között, a mit a sors a szegény emberre mért. És nem úgy van itt, mint egyéb munkánál, hol a gyenge akadályozza ez erősebbet. Itt nincs gyöngé; ha van, titkolja; menni kell az erősebb után, sarkalja a kasza, meg az önérzet. Reggeli 2 órától esti 11 óráig, – s ha holdvilág van, egész éjszaka is megszűnés nélkül dolgozik; pihenésül elég neki az éjjeli három óra és a déli étkezés után egy; frissítőül hetenként egyszeri fürdés a közeli tó vizében; tápláléka köles-kása, tarhonya, lebbencs, túró, kevés szalonna, kenyér és víz. (Sokan csúfolják is e miatt a magyar népet, hogy akkor él legroszabbul, mikor legtöbb erőre volna szüksége. Nem kell elítélni; nincs ideje a hús-főzésre.) Ez így megy hétről hétre, míg az aratás, hordás és nyomtatás tart, két hónapon keresztül. Elvértve találkozik egy, a ki belebetegszik, egyébként egészséges mind. Még a halál is, mintha ámúlna a látványon, felfüggeszti kaszáját ezen idő alatt. Aratásban legritkább a halálozás nálunk. Pusztai s nagyobb gazdaságokban kis kézi-patika van berendezve. Érvágó, árnika, rákszem, jég, rántott leves, thea minden pillanatban kéznél. Bizonytalan tünetekre pedig azok a kis „mihaszna” piros kásaszemek melyektől, a szegény ember kész egy pillanat alatt jobban lenni a nagyságos asszony megnyugtatóására.

És a hosszú nehéz munka nemcsak egészségét, de jó kedvét sem meríti ki. Vallásos érzülete gyakran megbuzdúl aratás közben is a korosabb aratónak; ajkáról hálaadó énekét lehet hallani, míg két karjával a kövér kalászmartot szorítja keblére. És két hét multán, mikor leteszi sarlóját, szalagokkal ékített koszorúk és kereszttek alatt nagy csoportokban vonul a városba, nem pihenni, hanem vidám dalt zengve, végig járni az utcákat. Egy győzedelmes sereg diadalmi útja ez; tánczczal végződő, a mely fél éjszakáig tart, s a melyen a leány újdонат-új ruhában jelenik meg. Éjfélkor eloszlanak, s a koszorút a házban tükör ékességül vagy a templom falára függesztik.

De ez még csak az aratók ünnepe: a gazda még nem ér egyébre, mint az áldomás-adásra; ő még most kezdi a maga dolgát. Következik a *hordás* festői jelene, lehetőleg kora hajnalban, késő este, egész éjjel is, hogy a kalász ne törjék és a szem ne hulljon; a hordás után a *nyomtatás* nem kevésbé érdekes mozzanatai. Ma már, hogy az idő szorít bennünket, mindent gyorsan végzünk, s gabonánk csűrben, sőt erszényben is van már arra az időre, melyben régente még csak hordogatni kezdtünk. Az előljároság által kitüzött időben a város felé minden irányból besugárzó úton, melyek ha homokosak voltak, ez alkalomra agyagtöltéssel is rendbehozattak, rakott szekér rakott szekeret ért hétszámra, főkép oly helyeken, hol a tanya-rendszer nem volt kifejlődve. Tágasabb telkekkel bíró és kisebb községekben kiki maga belsőségére hordott az ólak közelében e célra fentartott térre. Nagyobb helyeken azonban tűzrendőri szempontból nem volt szabad a városba hordani, hanem a városon kívül voltak a szérús kertek („muszáj-kertek”); összeségükben egy-egy kis város nagyságával felérő terület, melyen minden gazdának megvolt a maga tág

helyisége, s itt a baromistállók közelében elegendő tér a rakománynak és szérűnek.

Rátartóbb gazda még a hordás után sem fogott mindjárt nyomtatáshoz. „Szegény ember nyomtat Szent-Mihály előtt”, szokták nagyítva mondani: korán nyomtatni szégyenelt az ember, nehogy azt gondolják, rászorult az újra, mert elfogyott az ó. És ha valaki azzal dicsekedett, hogy milyen jó gazda volt az ő apja, könnyen megkapta rá a bizonyítást: „Az bizony! gyerek korunkban mindig ti nálatok ettünk először új kenyeret”.

Kaszaélesztés.
Vágó Páltól

De, ha egyszer megkezdték az asztagot, foly a munka szakadatlanul. Talpon áll minden lélek hajnaltól estig; még a gyerekek is akad dolga, sőt nem ritkaság látni jogász ifjurakat is, kiknek nemzeti uram kezökbe adja a gyeplőszárat. Eleget heverték tíz hónapig az egyetemen, itthon legalább ne egyék hiába a kenyeret. Maga nemzeti uram, kivált ha váltott lovakkal nyomtathat, addig sem hever, míg cselédei ebédelnek; maga áll helyt a szérűn, s megtörténik, hogy egyik kezében a kenyér, melyből falatoz – ez most az ő ebédje, – másikban a kötőfék, melylyel kormányozza „a hatos”-t. Hiába! a legyek csipnek; „rohadt sarokból” fúj a szél, vagy éppen „bolond országból”: (a paraszt-ember kitűnő idő-jós) megjön az eső. Vellára minden ember! petrencézni, törekezni, feltolni a garmadát, különben „medve” terem a szérűn!

A kinek elegendő cselédje, lova nincs, részes nyomtatót fogad. A rész-nyomtatás

tizedén–tizenkettedén történik, melyhez, ha a „részes” élelmezést nem kap, még ebéd-véka is járúl, minden két rész vékára egy. A mi cifrázás nélkül és világosan szólva azt teszi, hogy minden 100-ból 12 rész a résznyomtatóé. Ha már most kivonjuk még az aratónak már kiadott 8%-ot és leszámítunk az elvetett mag értékéül 16%-ot: marad a gazdának birtok- és beruházási tőkéje, és saját munkája gyümölcséül 64% rész, vagyis az egész termésnek mintegy 2/3-a, tisztességes terméskor.

Ezt a „tisztességes termést” azonban nem igen szoktuk megvallani magunknak sem. Mikor már annyit mondunk: „Hálá Isten! van mindenből *kicsi-kicsi*”, ez majdnem annyi, mint mikor jó minapában kalászba szökkent termése gazdagságán elragadtatva, azt mondta a kun ember: „No német! te csak vesd az adót, ne gondoldj egyébbel”. Az is jelent valamit, ha hordáskor ennyit mondunk: „Ha nem csordúl, csöppen”.

Tudniillik a szem, annak is a java, rakodás alkalmával magától is hull; ezt nevezzük „csurgás”-nak. Hogy ez el ne vesszen, ponyvával terítjük be az üres szekeret s úgy rakodunk. A szállítás közben kihullott szemek a ponyván maradnak: ez a „csurgás”, mely nem önmagáért becses, hanem azért, a mit belőle jósolnak. Ha nincs *csurgás*, szomorú a kilátás. Ha ellenben van, bár nem sok is – egy-két összemarokkal egy szekéren, – ez azt jelenti: meg lehet élni. Tehát „ha nem csordúl, csöppen” – az aratásra vonatkoztatva azt jelenti: ilyen termés mellett meg lehet élni.

Meg lehet élni. Nem panaszkodhatunk. Az ismeretes példabeszéd: „Extra Hungariam”, továbbá egyes tájékaik elnevezése: „Alföldi Kanaán”, „Zsíros Kanaán” (Hortobágy vidéke), „Tót Kanaán” (Bodrog-köz), „Bő-köz”; és az alföldi magyar gazdag szerűje, melyen

„Hét-nyolcz nyomtató ló kereng, s patkós lába

Tapos a világnak legszebb búzájába”

mind földünk termékenységére, főként tiszta búzánk kiváló minőségére vonatkozik. Ezen minőség, melynek állandóságát a vetőmag megválasztása biztosítja, de a mely első helyen kétségkívül a talaj érdeme, nagy mértékben tulajdonítható a fekete-ugar rendszernek, melytől a magyar ember nem szeret eltérni. „Korán vess, korán arass”, szokta mondani. (Úgy de korán vetni csak ugarba lehet.) „Előbb vess, azután nyomtass”, tanít a másík. „Katalinkor is vetettem már, mégis bő termésem volt”, dicsekszik a harmadik, azután hozzá teszi: „de ezt soha meg nem mondom a fiamnak”. Még jellemzőbb egy negyedik példabeszéde: „Egy szántás egy kenyér, két szántás két kenyér, három szántás három kenyér”. Legnyomatékosabb az ötödik: „Az a jó búza, a melyik két nyáron ér”. Mintha Virgiliust hallaná az ember:

Illa seges tandem votis respondet avari

Agricolae, bis quae solem, bis frigora sensit.

Okos földművelő két telet két nyarat

Enged a búzának, akkor aztán arat.

Virgilius révén megemlékezünk Pliniusról is, ki azt mondja egy helyen: „Utilissime frumentum servatur in scrobibus, quos *siros* vocant”. (Legczélszerűbben eltartható a gabona vermekben, melyeket síroknak neveznek.) Mintha csak rólunk volna a szó, mert mi is vermekben szoktuk tartani a gabonát, még pedig e vermek egyik fajtáját hosszúkás négyszög alakjuknál fogva mi is egyenesen *sír-vermeknek* nevezzük, s

lazább talajba, kevesebb mennyiséghez, rögtönözve ássuk; míg a másik fajta, a *kerek verem*, tiszta agyag földbe, fazék vagy hordó idomban homorú, vagy magyarosabban mondva köblös oldallal két, sőt négy méter mélyre ásva, módosabbaknál téglafallal is kibélelve, 20–50 métermázsa gabonának nyújt biztos és tartós helyet. A vermet berakás előtt szalmával kiégetik, azután pár napig nyitva tartják, s midőn levegője már teljesen tiszta és száraz, beleöntözik a gabonát, melynek felszínét száraz szalmával vastagon befödik; a szalmára földet halmoznak, vagy az elegyengetett földet deszkával, viselt ajtókkal, kopott malomkövekkel lenyomtatják. Ezek a vermek bent az udvarban, többnyire azonban kinn az utcán kinek-kinek a háza előtt, néha hatával is sorakoznak, néhol ismét valamely dombosabb helyen csoportosan s hatósági felügyelet alatt állanak. Évekig eláll bennök a gabona romlás nélkül, sőt akadni néha százados vermekre is használható tartalommal, melyet gazdája valami futáskor odahagyott, aztán nem keresett föl többé. A vermet tavasszal bontják föl vetőre, vagy mikor a téli őrletés fogytán van, de ha szükség nincs is rá, fölbontják, hogy a szemet megrostálva újra elhelyezzék. A kései verembontást egy neméül tekintik a tisztességes magamutogatásnak; ellenben az *üres verem* épen úgy, mint a „hat ökörnek kötele”, vagy a „nagy pipájú, kevés dohányú” csúfolódás, az elszegényedést példázza a magyar néphumorban. „Vermem ugyan elég van, de kenyerem nincsen.”

Kukoriczafosztás.
Ebner Lajostól

Ugyanez a néphumor, – mint fentebb, a lakodalmi szokásoknál érintve volt, – az üres vermet a lakodalmi rendbontók féken-tartására tartja készen.

Az ugar-tartásban rendetlenkedő embernek „könnyen fölveri a pipacsát a búza”, mint gúnyolódva szokták mondani. Ez az ugar-rendszer szigorúan megtartatott, s megtartatik ma is oly helyeken, hol a tagosítás még nincs keresztül vive. Itt a telekföldek három osztályban (nyomás, forgó, calcatura) műveltetnek, egyikben búza, másokban tavaszi, a harmadik ugarnak hagyva, melyet szabadulástól a következő nyárig a barom jár, tapos, kövérít, irtja benne a gyomot; a melybe hiába vetne a gazda; ha vet, lejárja a jószág. Külön dűllőkben vannak csoportosítva az apróbb földek, u. m. kukoricza-, kender-, burgonyaföld, néhol szilvások, gyümölcsös-kertek.

A földek méreteinek elnevezése a különböző vidékek szerint különféle. Volt-jobbágy helyeken általános volt a *telek* (sessio) elnevezés. Egy telek föld állott 24–40 holdból az ezekkel együtt járó legeltetési, faizási joggal. A holdak 1200 (magyar hold), vagy 1600 □ ölekben (katasztralis) számíttatnak. Vannak helyek, hol „véka”, „zsák”, „kila” számra mérik a földet a belevetett mag mennyisége után. Másutt *láncz*, (ezer □ öles), másutt *pózna*, másutt *lécz* (egy lécz = 16 hold), a Jászkunságban *redemptió-forint* képezi a számítási egységet; a kaszálókat „nyilas”-oknak hívják.

Minthogy a magyarság közt eredetileg kevés ember volt föld nélkül, sőt kevés van még ma is: a napszámos osztály kevés számból áll s a mi van is, a nagyobb városokba, főként a fővárosba siet; ennél fogva a kétkézi munka drága. Tavasszal a kerti munka 50 kron kezdődik, mely a munkaszaporodással folyvást nevedvén, a kaszás-munkánál tető-pontját éri el, a mikor egy jó kaszás 1 1/2–2 forintot keres naponként. Ezért valamire való gazda, ha aratásban nem is, de szénakaszálásban megfogja a kaszát s versenyt dolgozik napszámosaival; sőt ha életrevaló, az „előkaszás” címet sem engedi másnak.

Egyébként, ha még oly gazdag volna is, munkásaival egy kenyéren van, valamint házi cselédeivel is. Gazda-háznál nem sütnék-főznek külön. A cseléd bérét utólagosan szokás kiadni, rendszerint vásári alkalomra. A bér annyi, hogy a cseléd nemcsak ruházkodhatik, de boldogulhat is belőle. Nem egy ember, a ki fiatal korában béreskedett, ma az első gazdák között áll, mert az ép és munkás legény jó házasságot is köthet. Egy jó öreg-béres évi bére élelmezés nélkül 100–150 forint, 10–20 köből búza, két-három darab marhatartás, egy-két pár csizma, egy-két láncz kukoricza- és burgonyaföld szokott lenni.

Nagy munkaidőben négyszeri étkezés napjában. Délebédre és vacsorára főtt étel, de csak egyféle, mert nem érünk rá „sütkérezni”. Kenyérebédkor és ozsonnára kenyér szalonnával vagy túróval. Kaszáláskor reggelenként, sőt napközben is pálinka, mert hűvösít. Esténként tarhonya-leves, délben fordított kása, melyet a banda-gazda főz, s melyre a társak szemeláttán annyi zsírt tékozol, mikor látják, hogy alig győzi visszalopkodni róla, mikor nem látják; mert „holnap is nap lesz”. A bandának ízlik az étel, nem hiába, úgy megzsírozta bátyám uram. „Tudnák csak!”

Szőlőmunkakor húsos étel jár a kapásnak. „Nem állok el kigyelmedhez”, ravaszkodik a „szegény ember” Kecskeméten, mikor fősvény gazda hívja; „a kigyelmed szőlejében sok a csont, mind kitörik a kapám éle!” „Híre sincs az én szőlőmben a csontnak, attól ugyan jöhetsz.” „No, a hol csont nincs a szőlőben, ott nem szoktak húst adni a kapásnak, hát csak nem mék!”

Abban a fekete betűkkel írott kalendáriomban, melynek munka a neve, időről időre kiragyognak az ünnepek piros betűi is, és a sík termőföldre, melyen a munkás ember dolgozik, oda látszik a *templom* is. Központja nemcsak a vallási, hanem bizonyos tekintetben a társadalmi életnek is. Ide czéloz a következő betűrímes versecske:

Hétfő hetibe,
Kedd kedvibe,
Szerda szerelmibe,
Csütörtök csüribe,
Péntek pitvarába,
Szombat szobájába,
Vasárnap kétszer az Istenházába!

A magyar ember szereti a maga templomát; jól esik a lelkének, ha hetenként egyszer igaz szíve szerint kiénekelheti magát benne; de, a nélkül, hogy közönyös volna, nagy mértékben türelmes. Vallásos, de nem fanatikus. A különböző felekezetek, ha vegyesen laknak, tiszteletben tartják egymás áhitatának tárgyait, szertartásait, ünnepeit; megülik búcsúit, látogatják isteni tiszteleteit, és a jószívű öreg végrendeletében egyformán megemlékezik „szentegyházról” és „ekklézsiáról”, amazon a római katolikus, emezen a protestáns felekezetet értvén; nem is hívják egymást sem hivatalos, sem vulgáris néven, hanem e gyöngéd szóval: „az atyafiak”. Nem is volt a magyar alföld vallási villongások színhelye soha, s hogy minő bölcsességgel intéztük felekezet-közi ügyeinket, mutatja a cikkünkben típusul vett Kecskemét példája, hol nemcsak az összes polgári hivatalok betöltésénél volt meg az egymás iránti hagyományos figyelem, de még a képviselőválasztásoknál is állandóan fenn van tartva az elv, hogy egyik kerület képviselője katolikus, a másiké protestáns legyen.

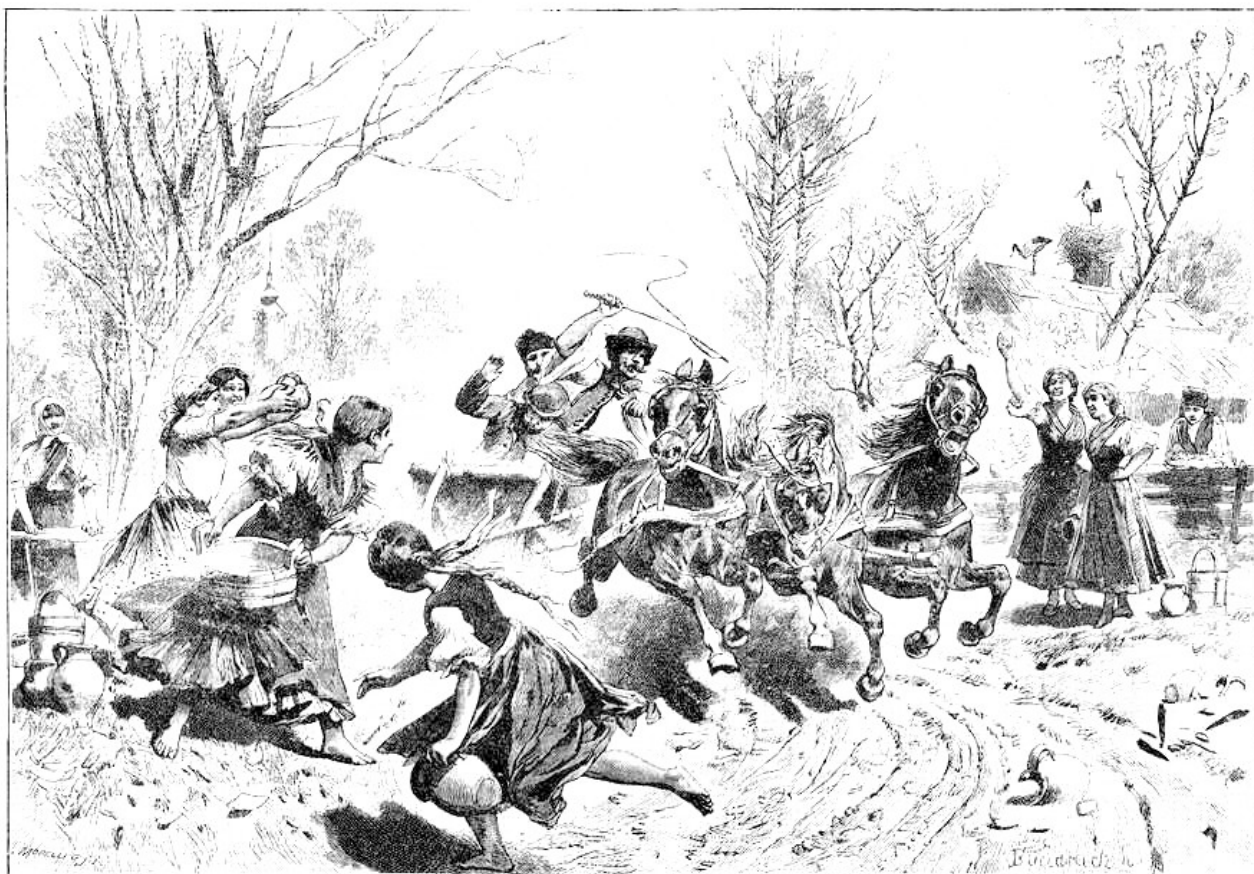
A templomokban mindenütt példás csend és rend, mely utóbbi főként a templomból való kijövetelnél tűnik ki sok helyen. Először a leányok kor szerint, utánuk a fiatal asszonyok, végre az idősebbek. Azután a férfinembeli fiatalság, úgy a férfiak, végre az előljáróság. Mind egyenkint, lassú léptekkel; nincs rá eset, hogy valaki az előtte menőt megelőzné. Nem is volna tanácsos, mert nem a Tisztelendővel gyúlne meg a baja, hanem a bíróval.

Azontúl a templom előtti (sok helyütt kerített) tér átváltozik a községi és társadalmi élet központjává. A bíró itt teszi közzé a felsőbb rendeleteket, községtanácsi határozatokat; itt vitatják meg s döntenek el a községet illető kérdéseket. Itt állapítják meg, a közmunkák hetirendjét: a kaszálás, aratás, gyűjtés, szüret kezdetét, a napszám, főként a kaszás napszám értékét; sőt régebben itt mondták ki az arató-részt is, mely ellen nem volt fölebbezés; nem is volt rá szükség, mert, noha maguk a gazdák határoztak, de oly méltányosan, hogy a „szegénység”-nek nem volt oka panaszra. Egész kis parlament, tisztességgel folyva le, mert a bírónak, de még a helynek is megvan az illő tekintélye. De ha a kérdés mélyen érinti a magán érdekeket, vagy a bíró ellen támadás készül, nem ritkaság a heves szóváltás sem, a mikor aztán zúgás támad, s a nép feleselve oszlik szét.

De nemcsak parlament, törvényszék is volt hajdan. A tolvajcsínyen kapott vagy garázda engedetlen legény, a házasságtörő, a káromló itt vette el büntetését 6–12 pálcza- vagy korbács-ütésben.

A fiatalság a két isteni tisztelet közötti időt itt szokta tölteni beszélgetéssel, játékkal, de minden zaj nélkül, mert pázsitra, játszó helyre menni két templom előtt illetlen. Két templom után szabad a pázsit, kiürül a templomtér; de nem sokáig marad üres. Megjelennek az éltebb és érdemesebb férfiak, s pipaszó és csendes beszélgetés között töltik el az időt a templom árnyékában.

A templom tövéből, sőt szentélyéből nőttek ki ünnepi szokásai is. Legjobban kezére esik még a szegény embernek is a karácsony, a mikor étel-ital bőven, melyből a szegénynek és a bethlehemeseknek is jut. A *karácsonnyal* együtt járó *névnepok*, – István, János, a fél város ezen a néven neveztetvén, nemkülönben az *Aprószentek*, melyen a legény 4–8–12 ágra font sibirjával (másutt mustár) a lyányos házakat sorba járja és a sivalkodó hajadonokat minden betegség ellen óvó ütlegeivel felfrissíti, – karácsony-számba mennek mind. Az asztal egész héten át terítve minden háznál, bőven osztja kincsét látogatónak, köszöntőnek.

Húsvéti öntözés.
Vágó Páltól

A *húsvét* mértékletesebb. Piros tojásai, szentelt sódarjai mosolyognak a terített asztalon, de a látogató már ritkább, mint karácsonyban. Annál zajosabb a húsvét másodnapja, melyen az ifjúság *locsolni* jár, s a kútak mellett vödörrel öntik nyakon vagy épen dézsába mártják a vigyázatlan leányt, a ki maga kereste magának a veszedelmet, de nem haragszik érte; sőt másnap aztán visszaadja kamatostul, mert az az ő napja.

Ugyancsak húsvét másodnapján cserélik ki a különben kevés vidéken szokásos

mátka-tálat is, melyet a jó ismerősök vagy ismerkedni akarók süteménnyel és palaczk borral megrakva, küldenek valahova, a hol a kiszedett tárgyakat kicserélik, s ez által a küldővel össze-mátkásodnak, a mi azonos jelentésű a *társ-pohárivással*.

A *pünkösöd* már egészen nyugodt. Ennek másodnapján (mert sátoros ünnep első napján nem szokás a faluból kimenni) vidéki ismerősök érkeznek, nem üres kézzel. Ha vendég nincs, délután vetés-nézni jár a gazda feleségével együtt.

A nagypéntek csendes elmélkedés és böjt napja országszerte; még a kálvinista is böjttől e napon és csak meggy-levest és mákos-tésztát főz. Nagypénteken, nagyszombaton nem vetjük ekénket a földbe, mert Krisztus e napokon volt abban eltemetve.

Az *úrnap*i körmenetek fénye, mozgalmassága, fehérbe öltözött leánykáival, buzgó zsolozsmáival a templomtérket és utcákat sugározza be. A körmenetek koronája hazánkban kétségkívül a fővárosi *Szent-István-napi* körmenet augusztus 20-án, midőn a szent király ereklyéje, a „*düchewseeghes zenth job keez*” körülhordoztatik. A körmenetben az összes papság vezetése alatt az előkelőségek, a hivatalok s a fővárosi nép nagy sokaságán kívül, részt vesznek nemcsak a főváros vidéke, hanem a távolabb eső megyék népei is, kik e napra különböző tájviseletükben fölsereglenek.

Ünnepi körmenet.
Ebner Lajostól

Év utolsó estéjén (bövöd-, bévöd-este) mindenkinek jól kell utoljára lakni a megrakott asztról; alkonyat után hamus fazekak, puskák és taraczkok pattognak, a szokásos szilveszteri köszöntések zengenek az ablakok alatt, gyermeksereg hangoztatja minden utcán öt-hat ház ajtajában:

Halott van, nagy halott, mégsem harangoznak,
A halottas háznál nem is síránkoznak,
A mely napon meghalt, el is temettetett,
Másnap a megholtnak gyermeke született.
Anya sohasem volt, mégis szült napokat,
Háromszázhatvanöt élő magzatokat, stb.

Hasonló kántálások folynak *farsangban* is, midőn a sihederek hosszú fa-nyárrsal fegyverkezve járnak házról házra, a kapott ajándékot nyársra húzzák, s ha megtelt, hazatérnek a martalékkal lakodalmat csapni.

Az *ünnepek* délutánjait a fiatalság mindenütt játékkal, tánczczal tölti. Néha a korcsma udvarán tánczol, de legáltalánosabb a pázsiton (játszó) mulatás, hol laptáznak, futkároznak. Az alsó dunamelléki magyarság körtáncza érdekes látvány. A hány leány és új menyecske a faluban, sokszor százával is, kéz kezét fogva karikába áll s dalolva lejt jobbról balra. A dal rendszerint lassú magyar. Újabb-újabb dalok kerülnek föl, míg végre a közelben álldogáló legénység rájuk rohan, a koszorút széttépi, a dal s vele a táncz is frissbe csap át.

Farsangban, sátoros ünnepek másodnapján gyakoriak a rendezett bálók is ma már. A pusztai, tanyai nép sem akar elmaradni a várostól, s a gányók is mulatnak a maguk módja szerint. Hivogatásról pusztákon szó sem lehet; e helyett a rendező leállít a tanya szélébe egy fiatal jegenye-szálat, melynek hegyéről színes kendők lobognak, hírül adván az egész pusztának, hogy „itten ma bál lesz”.

Az ilyen bálban két-három vályogvető cigány húzza késő hajnalig; és ha cigány nem akad, van tambura és czitera minden tanyán, sőt vannak a gányók közt egyes gitározók is, kik a húrok halk zöngését élénk és erős füttytel kísérik. Szentes vidékén „tekerő” a neve egy forgós billentyűs húros szerszámnak, melyet helyben készítenek s zenéjét énekkel kísérik. A duda nem magyar szerszám. A juhásztalinkó lány sirásán elmerengünk, egyébként az egyes hangszert – a cimbalom kivételével – nem kedveljük, valamint a fúvó hangszereken sem lelkesülünk, noha ma már sokfelé működnek a parasztlegényekből alakult *síposbandák*, kik ügyesen bánnak a fúvószerekkel. A *tárogató*, mely őseink lobbanékony vérét úgy föl tudta gyűjtani, régiségtárakba került kiszakadt nyelvvel. Ma már senki sem tudja megfűjni; utolsó jaiját több mint nyolczvan éve sikoltotta egy kiskun sípos ajakán.

Tánczunk egy van, csak tempója kettő. Lassúval kezdjük, frissel végezzük. Ennek is pedig törvénye: *lassút hosszút, frisset rövidet*; noha a szalonok ezt a törvényt már fölforgatták.

Lassú és *friss*; a tánczban csak ezt a két szót ismeri a magyar nép. Valamint hogy tánczot is csak egyet ismer, a magáért, mert a többi mind *kalamajka*. A magáét sem hívja *magyarnak*, hiszen tudni való, hogy úgy is *az*, – még kevésbé *csárdásnak*, mert ez előtte dísztelen szó, és a csárdás-táncz valami illetlen táncz lehet, mivelhogy a kihívó kaczer modort is csárdás magaviseletnek nevezi. A csárdás elnevezés nem a népnél született, hanem az úri körökben a 40-es években. Bizony nem is úgy járják ide lent, mint oda fent. Egészen véve illedelmes, takaros még a frisse is, míg a lassúja méltóságos; – *toborzó* alakjában pedig, midőn kilépnek a legények s a magán lejtés közben meg van engedve nemcsak sarkantyúval, hanem a két tenyérrel is kivenni a taktust, – igazi fegyvertáncz a bajnokidőkből. Egyszerre elhallgat a csitt-

csatt, lány után néz a legény, „elhúzza” a kit kiszemel és ....
Hallgassunk el! Arany mondja tovább:

..... A legény
Mértékre illeszti bokáit
És mintha sűgár jegenye
Szellők dalára lejtene
Úgy andalog külön, sokáig.
És szembe, mindig szembe járja,
Mozdúlatát követve, párja
Ki mindenben és mindenütt
Ő tőle vár, ő tőle függ.
De majd vídámúl a zene
Vídámúl a táncz is vele,
És délczegebb és vidorabb
És majd közelb majd távolabb
Jár a legény ... míg, mintegy díjúl
A szép arával egybe-símúl.
Művészi lépteit kimérve
Majd bal felé, majd jobb felé
Forgatja szépét, de kimélve,
Mint a zene mérsékelé,
A hölgy pedig fordul vele
De úgy lép mintha lengene,
S lábak helyett a hosszú öltöny
Redői tartanak a földön.
De „három a táncz” így riad,
S együtt feláll több hős-legény,
Ugrósba víg-szökellve mén,
Társúl magához lejtteni
Hölgyet szemel, hölgyet ragad.
Száz pár mozog, egyszerre mind,
Lesz véghetetlen labyrinthe,
Egy össze szót font tömkeleg
Mefoghatatlan egyveleg,
Melyben, a hány pár, annyi féle
A táncz alakja és szeszélye:
Mégis azonegy zene-mérték
Kormányozza mindenki léptét.
Ennek kimért mozgása dölyf,
Az csúszni látszik, mintha kérne,
Amaz, tüzes szemmel kísérve
Galambját úzi, mint az ölyv.
Itt jobbra-balra, a terem
Hosszában egy oldalfelez,
Mint gálya csöndes tengeren,

Vagy szembe széllel ha evez.
Ott egy ledér ölelni tárja
Keblét, s midőn rádólne párja,
Csalfán kisíklík s neveti,
Hogy a cserben hagyott leány
Pirúlva megfenyegeti.
Ez csattogó sarkán dobol,
Az társa helyt más nőt rabol,
S büszkén mosolyog az elcsapott
Félvállról, hogyha mást kapott.
„Hajrá!” riad némely legény,
A másik így: „csóváld, csóváld!”
A harmadik dévaj pedig
Egy „szembe szívem”-et kiált..

De táncz közben sem olyan nagy legény a magyar legény, mint újonczozáskor. Sorozás előtt három nappal s utána három nappal már röpköd kalapjáról a sok színes szalag, csoportosan jár az utczákon fel s alá, s különféle változatú dalokban, főként a község háza előtt, tudtára adja a világnak, hogy ő neki nem parancsol többé a biró, sőt senki a világon, csak a király. Ellenben szeretőjéről, főként édes anyjáról a leggyöngédebb húrokat pengeti; tetszik neki, ha az anyja tördeli utána a kezét:

Sírhat az az édes anya,
Kinek katona a fia,
Annak mindig van halottja,
Éjjel-nappal sirathatja.

Tetszik neki, ha siratják a lányok, mert csak ekkor vigasztalhatja őket igaz szíve szerint torkaszakadtából. A katonaságtól nem fél, sőt szégyenli, ha kimustrálják. Sorozás előtti napon kocsikra rakodik az egész had, a szemközt jövőre palaczkot köszöngetve, dalolva robognak be az „állításra”, s hasonló élénkséggel térnek vissza is, – de most már a *be-asszentáltak* külön kocsira ülnek a *kimustráltaktól*. Sok helyütt az egész heti hejje-hujja a falu költségére íródik. A ki eleget tett hadkötelezettségének, hazatér eredeti foglalkozásához, de beszédjén, magatartásán meglátszik a katonaiskola. Rendesebbé, becsülettudóbbá, sőt mértékletesebbé lett, ellentétben obsitos őseivel, kik hajdan vénségükig megmaradtak dologtalanoknak, rakonczátlanoknak, falu-terheinek.

De, ha nagy legény a legény újonczállításkor, még nagyobb legény az apja *képviselő-választáskor*. Legénykedése nem pajkosságban tűnik ki. Ellenkezőleg. Érti személye és szavazata fontosságát és rátartja magát. A szép beszéd igen hat rá, megérti s nem neheztel még az erős szóért sem, ha őszinte és szép formában van előadva. Mindamelllett a legszebb beszédre sem adja be derekát, s politikai zászlójához ép oly szívósan ragaszkodik, mint vallásához, a nélkül hogy itt vagy ott türelmetlen vagy haragtartó lenne; ezért összeütközésre még a legszenvédélyesebb izgalmak között is ritkán kerül a dolog. Ha az ellenjelölt vagy ennek ajánló megnyerték tetszését, otthon marad, hogy ha nem használhat neki, ne is ártson. A vesztegetés is az Alföldön vert legkevésbé gyökeret. A jelölt borát megiszsa ha szívesen adják, de arra kevély hogy pénzért vagy borért adja el szavazatát. Sok

helyen a szavazók lelkiismerete erős helyhatósági fegyelem alatt áll, s ha egyszer az előljárásság kitűzte a zászlót, az egész község alatta megy. A szögrehúzó, a gyanúst, a garázdát egy vagy más ürügy alatt veszteglésre szorítják, hogy ne gyalázza a helységet. Míg a választási előzmények folynak, heteken keresztül zászlóktól, falragaszoktól virágozik a község; a nők is, kiknek honleányi kötelességeire a jelölt urak nem egyszer s nem is eredmény nélkül hivatkoznak, élénk, sőt szenvedélyes részt vesznek a korteskedésben. Választás végén a bukott párt csendesen elvonul, a győztes pedig riadással ünnepli győzedelmét, a nagy áldomás után egyre lohadó élénkséggel haza rohog, éljenzéseivel még egyszer fölveri az alvók nyugalmát. Más napra csöndes minden. Az sem ritkaság, hogy a választásra külön táborban vonuló ellenpártok választás után összevegyülve térnek haza a győztes lobogója alatt, mert hiszen a megválasztott nem egy pártot képvisel most már, hanem az egész kerületet.

De ha elcsendesül is a választási zaj, a szellem nem alszik. Ezt ébren tartják, sőt aczélozzák a *társas körök*, a minden kisebb-nagyobb városban évtizedek s főként a hatvanas évek óta fennálló úri kaszinók mintájára alakult, névleg ugyan tisztán közmívelődési, de valóságban inkább politikai színezetű intézmények. Ilyen kör minden helyen van már legalább egy, a nagyobb helyeken hármával, sőt tízével is. Mindegyiknek megvan a maga saját választotta neve (szabadelvű, negyvennyolczas, függetlenségi, gazdasági, iparos, polgári), mely azonban sokszor valamely gúnynévbe (ökrös, mezitlábos, pusztakereső, faggyu-gyertyás) enyészik el, sokszor ismét a vezérszerepet vivő egyéniség, vagy épen a kör szolgájának nevét veszi föl. Minden körnek megvan a maga, aránylag széles alapokon szervezett hivatalkara, úgy rendezve be, hogy mivel a magyar ember, mint minden ember, szereti a címeket, mennél többnek jusson belőlök, s a ki pénztárnok, gazda, számvevő, ellenőr, könyvtárnok nem lehet, lehessen legalább választmány. Elnökségig kevésnek emelkednek a szemei, mert ezzel a méltósággal előkelő úri embert szoktunk megtisztelni, a kinek pártfogása egy s más haszonnal is jár, s a ki a rendes közgyűléseken föl is keres bennünket, egyébként pedig nem sokat aggat. Akad poéta is, ki a nevezetesebb eseményeket megénekli, kortes-dalokat gyárt, kitől rettegnek a falusi közélet esetlenebb vagy ágaskodóbb alakjai. Sőt szónokaink is vannak feleszámmal, olyanok is, kik mesterileg tudják nyakát szegni nyelvnek és gondolatnak, de olyanok is, kik keresetlen ékesszólásukkal a parlamentben sem vallának szégyent.

De a köröknek nem mindenki lehet tagja, s nem is akar. *Vén magyarok*, kik lenéznek minden újítást, s gyanús szemmel néznek minden mozgalmat, a minek nem lesz jó vége; *kevély parasztok*, kik kicsinylik a mesterembert is, a kisebb gazdát is, a poétát is, az urakat is; *kegyes lelkek*, kik a *köröket* a templom ellentéteinek tekintik, s minden betűt, mely nem vallásról beszél, hiábavalóságnak tartanak, bizony nem dobnak ám ki két-három forintot azért, hogy egész esztendőn át nyeljük a hazugságot és pipafüstöt. Hát hiszen, ha valami történik a világban, úgymint csak meghozza azt az asszony a piacról. Minek azért vén embernek oskolába járni? A mit az asszonytól meg nem tudunk, megtudjuk a szárazmalomban. Ott legalább azzal beszél az ember, a kivel összeszokott; nem is kell négy fal közé szorúlni, mint a betegnek, mert a malom barátságos ernyője alatt öten-hatan is megférünk egy padon, s látjuk a járóelőket is, – azokon kívül pedig az Isten szép napját egész nyugovásáig, a kit nem

azért adott ő szent felsége, hogy ablakból lesse az ember. Ez az igazi *Népkör!* Csakhogy sokkal aristokratikusabb, mert ide nem lehet minden embernek két-három forintért beiratkozni; ott csak vérbeliek, törzsökös emberek megszokott köre gyűl egybe: gazd'uram (mert szárazmalma csak annak van, a kinek magának is van mit örletnie) meg a régi komák, kikkel együtt kerülték az oskolát, aztán a jó szomszédság és atyafiság. Az úri rendből csak azok, a kik kevélységből adják a parasztot, mert ilyen is van közöttünk elég. Nem egy tisztújítás a szárazmalmok eresze alól indul ki, s nem egy közgazdasági ügyet ott intéznek el.

Népkör egy alföldi városban.
Pataky Lászlótól

Hát az a temérdek polgártárs, magyarosabban „*atyafi uram*”, a ki sem az olvasóegyletek, sem a szárazmalmok kerítése között nem kíván *okosodni*, a félváros tanyákon lakó népe? Azokat sem hagyta világosság nélkül a társadalmi élet nemtője. Ezek számára van fenntartva a *városháza* tere, mely a közéletnek mindazt a mozzanatát magában foglalja, a melyet olvasókörök és szárazmalmok csak rész szerént ölelhetnek föl. Mikor a vasárnapi isteni tiszteletnek vége van, következik a *második prédikáció*, melyet a községi bíró s városokon valamelyik jegyző tart, s melyet az uraimék nagyobb figyelemmel hallgatnak, s jobban is megértének, mint imént a tisztelendő kemény dorgálódzásait. Az ezer barna fej, az ezer fekete subagallér közül a hirdetőre függesztett szemmel vési emlékébe a hallottakat, s haragos vagy jókedvű morajjal mondja ki ítéletét, kivált a legutolsó cikkre, mely rendszerint bizonyos polgári kötelességre való emlékeztetést foglal magában, melynek nem teljesítése a „végrehajtó”, vagy – mint néhol nevezik – „eröltető”

látogatását helyezi kilátásba.

A jegyző leszáll a hivatalos állványról (nagyobb helyen a városháza erkélyéről) és a „sokfejű szörny” pipára gyújt, csoportokra oszlik, tanakodik, híreket és eszméket cserél, míg a déli harangszó és az „asszony” iránti köteles tekintetek haza nem parancsolják.

Publikáció a városház erkélyéről Karczagon.
Pataky Lászlótól

Ez a városház tere népünknek politikai és társadalmi iskolája. Mint egykor az athenei polgár, a ki itt megjelen (s ki ne jelenne meg vasárnap?) „nem foglalatosságyban, hanem csak újságnak beszélésében és hallgatásában”. A pártküzdelmek – ha vannak – itt folynak le; mozgalmas napokban a szónokok, a népvezérek itt adják egymásnak, vagy fojtják egymás torkába a szót; a képviselőjelöltek itt buzdítanak, fenyegetőznek, ígérek, s itt szedik első babérait a harsogó éljenekben, vagy, ha hangjukból a kellem, modorukból a jó izlés, beszédükből a meggyőződés hiányzik, itt kapják ki a magukét attól az irgalmatlan ostortól, a mivel ezeknek a subás parasztnak kacaja végig csördít rajtuk. Mert meg tudja itélni.

A város- vagy község háza előtt (s egyebütt is a köztereken) hosszú padok állanak a közönség kényelmére. Ezek a padok (szakáll-szárítók, csúfolók széke) hétköznapokon a községi tisztviselők és éltesebb tisztos egyének gyűlőhelye. Egy másik „kör”, mondjuk, egy másik szárazmalom, hol a régi emlékek megőrződnek, adomák fogannak, ötletek szülemenek, kedélyes évelődések rakétái sisteregnek és a szelid emberszólás gyakoroltatik. Ma már ezeknek is tűnőfélben a napjok, de atyáink

idejében, mintha a patriarkhák sátrai, vagy a Priamus kapuja előtt állt volna az ember. Szálljunk vissza közéjük.

Hirdetés dobszóval.
Vágó Páltól

A tiszti karban *biró* uram a feje (tudniillik a látható fő, mert a láthatatlan a jegyző, a „kis-isten”) az egész tanácsnak; *törvénybiró uram* az apróbb pereket itéli fejből; *második biró uram* a közvagyonot kezeli; *borbiró* uram kötelességeit a neve határozza meg; az ő gondja az italmérés akár haszonbérbe adva, akár házilag kezelve; körülöttük a 6–12 szenátor; ezeken kívül, de hozzájuk közel esik a 60 vagy 100 polgárból álló képviselő testület. A kapitány a belső rend fölött őrködik, míg a komiszáros gyors lovával és gyors lovú „hadnagyaival” (Szegeden, Kecskeméten, a megyéken híres, s néha – hírhedt emberek) a délibábos pusztának betyárromantikában szereplő alakjai. Ezek a községi közigazgatás, polgári és bűnügyi biráskodás, sőt a statutum-alkotás tényezői, kiket a közönség választ bizonyos időkre. Az alsóbb rendeket az előljáróság (tanács) részint fogadja, részint rendeli. Tizedesek, hajdúk, bakterek, kik rendszerint katonaviselt emberek, a szegényebb osztályból fogadva, fizetésért szolgálnak. A „polgár”, a „kisbiró”, a „városi hadnagy” saját lován, apródokra emlékeztető alakok, jobb módú családok ügyesebb sarjai, majdnem becsületből szolgálnak. Hivatják, sőt karhatalommal is engedik magukat kényszeríttetni, sőt el is bujdosnak szőlőbe, tanyára, erdőre a kényszerítés elől, de meg is engedik magukat fogatni, kötélnek állnak, elkészíttetik az egyenruhát, fölnyergelik a lovat, felöltik a lobogós gyolcsgatyát, és szolgálnak kényesen egy-két évig. Itt tanulják az előljárói tudományt, mert idővel ők lesznek a *birák-uraimék*.

Az egész közigazgatásnak élő hivatalos ujsága a *dobos-bakter*, kinek e hivatalhoz illő tődővel kell birnia, azon kívül kellő tekintélylyel, sőt bizonyos leleményességgel és humorral. Bizony nem is kis mesterség az, a mit jegyző uram ma papirosról

kihirdetett, újra elmondani észből, és elmondani szó-hiba nélkül, bele-sülés nélkül. A közbeszólások és meg-észrevételezések az utczeni közönségnél is csak úgy divatban vannak, mint a parlamentekben. Azokra neki rögtön vissza kell vágnia, különben jobb ha a föld megnyílik alatta. Néha rögtönzésekre is vetemedik, melyekért köztetszés a jutalma. Ilyenformák „A városba bejött az ellenség, a kinek fegyvere van ... (jól eldugja, mert pórul jár).”

De a mulandóság ezen világában minden változik. Birókat, szenátorokat a nép szeszélye, – tizedeseket, hadnagyokat a biráké elnyeli, eltemeti mind. Jönnek és eltűnnek a közélet magaslatáról; csak egy személy van, a kinek lábai előtt a változandóság hullámai ártalom nélkül folynak el: ez *a város kocsisa*. Mert birót, szenátort annyit kap az ember, a hányat akar, de a lovak mellé *ember* kell. Ember bizony még két lóhoz is, hát még négyhez, a melyen minden valamirevaló város urai járnak szoktak. Hát még az öthöz, mely azonban csak Jászberényt vagy Debreczent illeti meg. De ösmeri is a világ az ilyen ötös fogatokat kocsisostúl jobban, mint a hintóban ülő főbiró urakat.

És még egy örökös hivatal a nem rég múltból: *a város gazd'asszonyáé*. Mert valamint a ló, úgy a főző kanál sem jó, ha kézről-kézre jár. Igen. A városnak gazd'asszonya is van, és van hozzá való konyhája, konyhaedényei, katlanai, kemenczéi, terítékei. A majdnem fizetés nélkül szolgáló városatyáknak az *immunitáson* kívül volt még letéve némi hasznuk az ősi elvből: A ki hol dolgozott, ott egyék. E szerint, ha birák uramék itéltek és tárgyaltak: ülés végével kiki haza oszlott a maga asztalához; de, ha külső munkában voltak foglalatások, ha jószágot számláltak, gabonát részelték, erdőt vágattak, kaszálót osztottak, nádat árvereztek, deputációban jártak: semmi napidíj ilyenkor. A napidíj ott várta őket a város kéményén kanyargó füst alakjában. Borról *borbiró* uram gondoskodott; húsneemt, fűszereket a város boltjai és mészárszékei szolgáltatották, melyek mind úgy voltak bérbe adva, hogy az ilyen „*accommodatio*” előre be volt tudva. A királynak, a palatinusnak, a főispánnak is nem egyszer volt neve napja az ő kalendáriumukban, hogy a tanácsbelieket ne is említsük; ezen célokra a zálogot és birságot a juhászok szolgáltatották, kiket akkor kapott az ember tilosban, a mikor akart. A peres felek sem jöttek üres kézzel, a mi nem volt *corruptio*; irigyelték bár, de meg nem rótták. Keleti fajunk szeret ajándékkal járulni följobbvalóihoz, a nélkül hogy a jóakarátú fogadtatáson kívül egyéb viszonzást várna. Ezt a hajlamot ma sem vetkezte le. Sok biró még ma is alig győzi visszaútasítani a pitvarában termett lisztet, bort, gyümölcsöt, de van annyi érzéke, hogy a „jóhiszemű vesztegetőre” nem sujt mindjárt a törvény szigorával. „Tud-e kend még valamit fölhozni (mentségül)?” kérdé egy biró a verekedő juhásztól. „Most nem tudok”, felel a juhász, „de Dömötörre nevelek egy jó vágót a tekintetes úrnak” ... Néha magasabb vendégek érkeztek; ezeknek a város házánál külön tiszti szállás állt fogadásukra, s egyébként is a város vendégei voltak. A főszolgabiró, a kerületi kapitány, az átútazó katonatisztek vígan töltötték velünk az időt féléjszakáig. És ha deák, ha kéregető barát, vagy épen „*napkeleti fejedelem*” (kolduló török) érkezett, a város ellátta őket, még útravalót, sőt ha a lovak ráértek, előfogatot is adtak nekik egy dülőföldnyire.

Mind ezek csak *voltak*.

És a magyar asszony? Annak is megvan a maga mulatsága. Van egy példabeszédünk,

mely az ő multságainak irányát megszabja. „Üres kamarának bolond a gazd'asszonya.” Ebből folyólag, noha férjével egyenlő szabadságot élvez is, ritkán s csak rövid időre hagyja el házát, melyet élelmezési tekintetben úgy kell berendeznie, hogy akár hónapokig se szoruljon se boltra, se piacra, se szomszédba. Lisztje, főzeléke őszszel, zsiradékja télen bekészítve egész esztendőre; mészárszéke részint a padláson felfüstölt hús, részint az udvaron sereglő baromfi-féle, még pedig oly szép számmal, hogy népes és vagyonos családok is egész éven át alig néhány forinttal „gazdagítják” a mészárosot. Mindezt napról napra csendben előre nézve intézi; ez az ő állandó multsága úgy, hogy családi tanácsot csak a nagyobb és fontosabb alkalmakra gyűjt össze az atyafi- vagy szomszédasszonyokból. Ilyen nagyobb multság a *tarhonya-készítés* sikértől összeálló lisztből, melybe tojást verhetnek bármennyit, de vízből egy csöppnek hozzákeveredni nem szabad, tavaszi verőfényes napokon, midőn a tarhonya-rostákból a négy-öt pár csontos kéztől gyúrt tészta apró sörét-szerű szemei hullanak s az udvar hosszában fehér abroszszal leterített asztalokon száradnak nyári eleségül. Hasonló gondoskodással készül egy másik szárított tésztanemű, a *lebbencs* is. Mindkettő szárított állapotban sokáig eltartható, tartalmas és könnyen elkészíthető eledel, ezért nemcsak a pásztor-cserényeknél, vagy a cselédek heti eleségében, de még a mérnök urak pusztai étrendjében is kiváló helyet foglal el. Még fontosabb a *szappanfőzés*, melyet régi magyar asszonyaink ma is szíksóval eszközölnék, mert igaz ugyan, hogy ez két-három napi munkába kerül, de megnézheti aztán a király is! Fehér, mint a gyolcs; kemény, mint a kő; jól habzik s még sem kopik, nem zsíros; azon kívül a kék szappana, a mi a szódán főttnek nincs, maga megéri a fáradságot. Még a lúgját sem öntjük ki, mert a fonálmosásnál az is aranyat ér. Törekszik is minden jóra való asszony, hogy mennél több szappanja legyen, mert a mestergerendán a gazda címere a könyv, de a gazd'asszonyé a szappan! Aztán jóra való asszony nem is mos idei szappannal, mert az még nincs kiszáradva. Már pedig, ha azt akarjuk, hogy tavalyi is legyen, akkor a leölt sertések tepertőjét idejében le kell önteni hamuval, hogy a torkos cselédség el ne horgászsza. Ilyen fontos czikke levén a háztartásnak a jó szappan, nem csuda, ha főzése multság számba megy, melyre, mint valami ünnepélyre, a bizalmasok összegyűlnek, sőt az atyafi-lányok is oda parancsoltatnak tanulni. A leggondosabb vigyázattal, de mégis csak találomra s marokkal mércsikélik és rakják az üstbe a lúg elemeit, a szíksót és meszet, s míg a keverék forr, a tisztasághoz szokott alakok most mint a Macbeth boszorkányai, legelnyűttebb ruháikba patyolálva állják körül a fortyogó üstöt, kezükben tartva a lúg-mérő tollat, melyet koronként a folyadékba mártogatnak. Mikor a lúg egyszerre eleszi a bele mártott tollat, ez annak a jele, hogy elég erős. Ekkor higgadni engedik a keveréket egy nagy dézsában, s mikor leülepedett, a tiszta lúgot újra felöntik, s bele a zsiradék-félét, melyet aztán nagy vas-kanállal csendesen kavargatnak mindaddig, míg a szappan el nem válik a lúgtól. Ez a kritikus pillanat. Ha elvált: egy kis ozsonnában nyilatkozik a diadal. Ha nem akar elválni, ha az emberi tudomány önmagából kifogy, természetfeletti erőkhöz folyamodunk, melyeket babonának nevezünk s a melyekből megtanulunk annyit, hogy minden babonánál hathatósabb a jó lúg, melyet újra kell készíteni. Ha készen van, lemerjük, keretbe öntjük, s benne hagyjuk míg meg nem keményedik; akkor kiveszszük, koczkákra szeldeljük, s felrakjuk a mestergerendára.

Ötös fogat a Jászságban.
Vágó Páltól

De nemcsak a szappanfőzésben tűnnek ki asszonyaink, hanem a mosásban is. „A tisztaság egészség” – mondja a magyar asszony, s ezt a helyes elvet derekasan meg is valósítja. Ágyneműje, asztali abrosza s a család minden fehérneműje olyan, „mint a hó”, pedig a vászon legtöbbszörre közönséges házi vászon. Gyolcsot csak ünnepi ruházatúl használnak. Mosáshoz legjobban szereti a magyar asszony az eső- és folyóvizet. Télen, mikor esővízgyűjtésről szó sem lehet, a kútvíz is megjárja; de, a hol folyóvíz van, a legcsikorgóbb hidegben is annak adnak elsőbbséget. Az apjuk, vagy a család valamely férfi tagja léket vág a folyó jegén, a fehérség pedig összeszedi a „sulykolni valót” meg a munkához való eszközöket: a mosó-széket meg a sulykot. Egy marék szalmát tesz a lába alá a lék mellé s hozzá lát a lucskos munkához. Olykor többen, vagy éppen sokan hurczolkodnak ki a jégre s olyan pattogó sulykolást visznek véghez, hogy zeng bele az egész vízkörnyék. Mennél nagyobb a hideg, annál inkább kipirúlnak az arcok és kezek, s ritka, hogy az ilyen sulykoló asszonyok, lányok csak náthát is kapjanak. Pedig bizony ugyancsak vékonyan vannak öltözve s még a vékony szoknyát is fölakgatják két oldalt.

A mosáshoz boltból venni a szappant csak olyan szégyen, mint a kenyeret piacról hordani vagy péknél sütni. Mert mi itthon-sült kenyérral élünk, s nálunk az a „híres” asszony, a ki nem tud kenyeret sütni. A kenyér anyaga nem jó tekintetbe, mert „a jó asszony fűrészporból is jót süt”; egyébként az egész Alföld nagy részben búzakenyérrel él. Egyszerre több kenyeret, négyet-hatot, és pedig jó nagyokat szoktunk sütni, s a kenyér bevetésénél mutatkozó ügyességet az asszony

egészségének s karja erejének próbájául is szoktuk tekinteni. Nem kell félni, hogy a sok kenyér ránk szárad! Sokan vagyunk, s ha ránk szárad, sem baj; annál tovább tart.

Kevesen szokták ma már a mai petroleumos világban a *gyertyamártást*, mely hajdan egyik czímere volt gazd'asszonyainknak. A sajtkészítés ellenben még mindig nevezetes jövedelmet ad, kivált a tanyai gazdálkodásban.

Még csak a különféle aprómarhák tenyésztését és a házi kert állandó gondozását, végre a lakóház gyakori bemeszelését kell megemlítenünk, s mindenről megemlékeztünk, a mi a magyar parasztasszonynak *mulatság*.

Mosó asszonyok télen a folyónál.
Aggházy Gyulától

A férfi és női nem ezen itt jelzett szórakozásai és mulatságai fölött messze kimagaslanak a minden kor, nem, sőt osztály találkozási helyéül szolgáló vásárok. A messze vidék ötlovas hintókon robogó nagy-uraitól és a síkságokon gulyáikkal uralkodó gazdag parasztoktól kezdve le a vásári koldusokig, kik a sátorosok torkolatánál hasítják siralmas énekeiket, minden élő megjelen Debreczen, Kecskemét, Szabadka, Szeged, Gyula és a példabeszédileg is híres Túr *sokadalom*nak nevezett vásárjain. A vásárok gyülekezése rendszerint ünnepre vagy vasárnapra esik. Jó Béla királyunk ezelőtt nyolczszáz esztendővel már megpróbálta szombatra tenni, de sikertelenül. A jószágvásár nem enged vasárnapi jogaiból, s a szent napon gulya-, ménes-, juhnyájak gyülekeznek és szoronganak a város területével egyenlő nagyságú vásártéreken. Ez a nap a tömött erszények napja. Következő napon kezdődik a gyalogvásár; jó alkalom a szegény embernek egy kissé kifényelegnie magát, mert

annyi jó szó, annyi nyájas tekintet egész éven át sem éri, mint a mennyiben egy óra alatt részesíti az élelmes vásári szabók és kartonkereskedők udvariassága. Egyedül a szücsök a rátartók, mert az ő árújuk hízelkedés nélkül is kél. No meg a Laczi-konyhák (pecsenyés sátrak) boldog tulajdonosai, mert a vidám zene s a friss pecsenye-illat hatalmasabb minden emberi nyelvnél. Itt a tények beszélnek. Mint Arany festi:

Mindjárt elől víg tűz szikrája pattog,
Tánczos betyárok ércz tenyere csattog,
Szellős ruhában járnak ott kívül,
Egyik se fél, hogy megfázik, kihül,
Mert e' faj egyszer kap hülést csupán,
S nem lesz melegje többé azután ....

Azok ott már jó helyen vannak, s legfeljebb a mámor vagy a komiszáros szab határt kedvüknek. Sokkal csöndesebb és ártatlanabb a vásári élet a „kávés asztalok” körül, melyek egy-egy pléh-konyha mellett állnak tele rakva fél- és negyedliteres bögrékkel, melyekben az asztal asszonya „friss kávé” mér az arra éhezőknek. Egész csoport asszony, lány állja körül a párolgó asztalt s boldogan fogyasztják a vékony kávé, mely kávéját illetőleg épen nem elsőrendű ugyan, de a teje annál finomabb; friss fejesű, friss forralású, az urak sem isznak különbet. A jó vásárosok közül azonban különösen a tanyai lakosoknak csak így vásári alkalommal van módjuk a kávézgatásban. Egyik-egyik ki is veszi belőle a részét úgy, hogy két-három bögrényit is elfogyaszt. „Azért vásár a vásár, hogy jól éljünk benne!” A reális forgalom még ott nyüzsög a sátrak utczáin. Férj és feleség elválhatatlanok; mert a mily korlátlan úr az „ember” a jószág adás-vevésnél, épen olyan alárendelt valóság a gyalogvásárban. Csizmáját, subáját, kalapját, kékbelijét mind az asszony ízlése választja, szabja meg, az asszony alkuszsa ki sok patvarkodással, s a jámbor férjnek csak akkor kezdődik a szerepe, mikor az alku megvan, s a rossz vásár miatt siránkozó kalmár a tenyerébe csap. Viselje kigyelmed egészséggel! Megvan vásárolva minden; a bárány férj követi az uralomra jutott asszonyt az edényvásárba is, titkon sóhajtva a nagy pénzfecsérlés miatt, holott úgy is leszakad már otthon a polcz a temérdek kis bögre, nagy bögre alatt, – körülöttük sűrög-forog legénység és fehérnép, vásárfiát követelve, cserélve, ismerkedve és megismerkedve örökre is; vett portékáikkal lassú kényességgel bámúltatják magukat; öcsém uraméknak nyakukban az irhás suba, vállukon a régi, és két kalap a fejükben egymás tetején, a régi meg az új. Erőtlenebb bácsik dűnnyögve bandúkólnak haza felé, hajtja őket az asszony, mert a bácsi már a negyedik csomó „masinát” gyűjtogatja, mégsem bír rágyújtani. Gazd'uram sóhajtozhat; a cserépedény-vásárlásnak sohasem lesz vége. Már egy egész nyalábbal összeszedett a ravasz teremtés, nyilván hogy egy *maga* ne bírja haza. „Hát egy kis áldomás, anyjuk!” – szól végre bátortalan bátorsággal. „Áldomás! ott az öt gyerek, az a keed áldomása!” – felel a menyecske, s megrakja serpenyővel a kaszához szokott karokat. Pedig az áldomásnak megtagadása egészen alkotmány elleni merénylet Magyarországon. Mert akár eladunk, akár veszünk, akár keresztelünk, akár temetünk, az áldomásnak meg kellene ám lenni. Hogyne! mikor ez a szokás ezer esztendő örökünk, ránk szállva honszerző őseinkről, kik a Tarczal hegyén „magnum fecerunt áldomás”.

Piaczi kávémérés Szolnokon.
Ebner Lajostól

A vásár poros és fárasztó. Sokkal kedvesebb, félig vallási, félig polgári, – félig családi, félig társadalmi ünnep a *búcsú*, hol a rokon elemek találkoznak és az idegen elemek is rokonúlnak. A római és görög katolikusok, a szerbek, a sokaczkok búcsúi, a bácskai kálvinista németek templomnapjai, délelőtt áhítatosságra, délután barátkozásra és vigalmakra osztva be, midőn minden háznál terített asztal, minden udvarban a házról-házra járó cigány zenéje mellett táncz és áldomás van. Vendéget nem szoktunk búcsúra hívni, de minden becsületes embert, idegent is, a ki megtiszteli házunkat, szívesen látunk. Vidéki legényeknek is megtörlik a lyányos házaknál a széket, és a vidéki leányokat sorba tánczoltatják a helybeli legények, mert a búcsú egyszermind leány- és háztűznézési alkalom is. Legény-verekedés, a miről a dunántúli búcsúk híresek, az Alföldön ritkán fordul elő. Minden keresztény felekezetnek van búcsúja, csak a protestáns magyarságnak nincs, de azért ő sem gyűlöli, a mi jó. Sokacz, szerb, német stb. *ösmerőseit* (így nevezzük azt, a mit a rómaiak hospesnek hívtak) búcsúikon látogatja meg, kiket ő viszont szüretre vagy sátoros ünnepekre hívogat. Ha pedig velök egy községben lakik, csakúgy el-lakja a búcsút, mint katolikus szomszédja. Kapuja csak úgy tárva, udvara telve, asztala terítve, szíve nyílván. Mért ne örülne ő is, ha felebarátja örül! Nem volna akkor magyar a nevünk!

Országos vásár.
Greguss Jánostól

Búcsú számba megy némely alföldi városban a juh-gazdálkodás évváró napja, a *Dömötör* is. Búcsú, de nem vallási jellegű, tisztán vigalmi „*szent-heverd-el nap*”. E napon tartatnak a népes juh-hetivásárokat; ezen a napon számol be a juhász s izzadja le egész évi utólérhetetlen furfangjait, melyeket a birge-kicseréléssel és esett bőrökkel

elkövetett. „Kárban sohsem marad” természetesen; a gazdáénak is meg kell lenni, a magáénak még inkább, csakogy kövérebb állapotban. Juhász-titok az, hogy noha együtt legelnek, a juhász birgége mégis jobb mint a gazdáé. Mikor az elszámolás megtörtént, a gazdaság vacsorára gyűl össze (Dömötörözés; juhbál). A juhász lerántja egy kövér birkának a bundáját, megfőzi juhászosan, körülülük a bográcsot juhászostúl, és mivel fehércseléd nincs jelen, vagy csak kevés számmal, nem tartózkodik a kancsó sem; kerül jobbra, kerül balra; megterem a nóta, a dal; a dalhoz a Toklyó bandája; a húrok nyomán lábra kél a padlódöngető tapsos férfitorborzó. Éjfél felé elpihen a láb, megnyílik a férfitorok ércze, szóba jön Verbász is, Pákozdi is, (kedves nevek a boldog nemzetör-világból; vagy Pákozdnál, vagy Verbásznál ott voltunk mindannyian,) és a ki idegen az ablakon keresztül szemléli a jelenetet, egyszerre tisztába jön vele, mi az, mikor „*sírva vígad a magyar*”.

* * *

Czikkünk folyamában több ízben kötöttük a mezei munka egy s más ágát valamely név- vagy ünnepnaphoz. Ez azért történt, mert az időt szívesebben osztjuk s határozzuk meg ezek szerint, mint hónapok és számozott napok szerint. Vásárjaink Balázs, József, Medárd, Nyakavágó Szent-János, Miklós, stb. nevekkel vannak kapcsolatban, úgy szintén veteményezéseink, betakarításaink és időjósataink is. Hogy a temérdekből csak néhányat – s valószínűleg a szomszéd népekkel is részben közöset említsünk: Ha megcsordúl Vincze, megtelik a pincze. – *Ha Pál fordul köddel, ember elhull döggel.* – *Ha fénylik Gyertyaszentelő, az ízéket is szedd elő, mit a juhász így változtat: Gyertyaszentelőkor inkább a farkas ordítson be, mint a nap süssön be az ablakon.* – *Zsuzsánna napján megszólal a pipiske.* – *Mátyás ront, ha talál, ha nem talál, csinál (jeget).* – *Ha Mátyás éjszakáján fagy, utána negyven napig fagy; és ha Medárd napján esik, utána negyven napig esik.* – *Gergely megrázza szakállát.* – *Sándor, József, Benedek, zsákkal hozza a meleget.* – *Szent-György temérdek érdemeit ki tudná elszámolni, és a fagyos szenteket, valamint Orbán fagyarázó napját ki ne ismerné? Nagypéntek bornyubillegezés, Szent-György a barom kiverés, néhol cselédfogadás napja. A Húgó hetében kelt baromfi eldöglük. A dinnyét Húgó után lehet vetni, de legjobb az esztendő századik napján, melytől ismét század napra várhatni zsendülését; valódi érésideje azonban két Lőrincz köze. Medárd a kaszálás hete; Gothárd napján vetjük az ugorkát, Úrnapján ellenben a téli retket. Péter-Pálkor megroppan a búza töve; Sarlós és Illés között mozog az aratás. Két asszony napja közt kell gyűjtögetni télére a tojást. Illés hetében hordhatunk, István királylyal nyomtatunk; (István királylyal búcsúznak gólyáink is). Kisasszony hetére jó gazdának zöld a rozsvetése; a búza *Szent-Mihály előtt két héttel és utána két héttel* vethető legalkalmasabban. Egyébként úgy is szoktuk mondani: *Őszi porba, tavaszit sárba*, azaz: minél korábban mind a kettőt. *A márcziusi hó árt a földnek, még ha zsákban huzzák is rajta végig.* Használ ellenben a leány arczának mosdásra. *Fekete karácsonyra fehér husvétot* jóslunk. *Terézia Vendel*-lel szüretel, de bora csak *Márton* napra forr ki. *Lukács, Dömötör* juhászt számoltat, valamint hogy őseink is Dömötörre szokták befejezni évi számadásukat a törökkel. *Erzsébetre* a rideg gulya, *Katalinra* a szilaj-ménes kerül haza. *Luczának* nem marad más, mint a Lucza-napi szél, továbbá a Lucza-napi aprólékos babonák, és a *Lucza-széke*, melyet Lucza-napján kell munkába venni s karácsonyra elkészíteni úgy, hogy a közbeneső napokon is naponként tegyünk*

rajta egy-egy vágást. (Innen a példabeszéd: „úgy készül, mint a Lucza-széke” = lassan.) Ezen a széken ülve aztán karácsony éjszakáján legény, leány megláthatja a jövő-dő-belijét, valamint a boszorkányokat is, a kinek van hozzávaló szeme vagy ihlete.

De mit törődünk mi Luczával és az ő szélvészeivel, mikor az Advent vesz körül bennünket a maga borús egével és derült nyugalmával; mikor meleg szobánkból, telt kamaránkból ki van zárva legalább néhány hónapra a törődés és aggodás! Reggeli nyolcz órakor az Isten házába megyünk énekelgetni, onnét a piacra vagy a községházához szót érteni; délután a kovácműhely vidám sziporkái, vagy a szárazmolnár lisztes sapkája hívogatnak politikai eszme-cserére; estefelé a jószágot látjuk el. Ez a napi rendje annak az embernek, a ki ezelőtt négy hónappal hétszámra nem aludt egy húzomban négy órát.

Estére kigyúlad a mécs a „nagy házban”, s míg a fehér nép újján gyorsan fut orsójára a fonál, mi olvasunk nekik fennhangon, népies lapokból, szent vagy nemzeti történetekből, Petőfi és Arany műveiből, s mind abból, a mit a „kör” könyvtára nyújt.

Mikor az olvasást megelégteltük: asztal terül s az asztalra friss sertéspecsenye („új hús”) kerül, magunk hízlalása (nagyon szegény ember az, a ki sertést sem ölt); édes málé, magunk termesztése; fehér sajt, magunk sajtolása; ízes gyümölcs, magunk ültetése: csípős bor, magunk szűrése. De mindez nem egyszerre. Olyan tékozlók nem vagyunk. Csak módjával, váltogatva.

A rokkák megállanak, kés-villa megcsörren; oskolás-leánykánk asztaláldást mond; asztal mellé ül, a ki asztalhoz való, kor és rang szerint egymás mellett. Az aszalfőt, vagyis az asztal felső szélét a gazda foglalja el egymaga; ő mellette nem ül senki. Nincs is ott már hely, mert balján az asztalpad sarkában áll a kerek kosár s abban a kenyér; tiszta-búza parasztra örletve s néha egy kis málé-liszt-lánggal vegyítve; kenyér, a minőt egy nemzet asszonya sem tud sütni, kivált nyolczával-tízével napfelköltre, – csak a mi feleségeink. Puha, foszlós bélű, fényes fekete héjjú, rózsás nyílású hatalmas félgömb, „mint egy taliga-kerék”. Az ember leveszi báránybő süvegét, mielőtt hozzá nyúlna, s keresztet vet rá késével, mielőtt megszegné.

Hát ez a kenyér áll a gazda balján az asztalfőnél, jobbán pedig az a láthatatlan valaki, kihez imént az asztal-áldás szállt. Tudja ezt a magyar ember, hogy így van; ezért nem hágy maga mellé ülni senki se jobbról, se balról, s ezért szokta mondani: „Csak az Isten el ne hagyjon, meg a búza-kenyér!”

Asztal-áldás. Vágó Páltól